

UNIVERZITA KARLOVA

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Katedra trestního práva

**Alternativní tresty se zaměřením na trest
obecně prospěšných prací**

**Alternative sentences with focus on
community service**

Rigorózní práce

Konzultant: JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Jméno: Mgr. Bc. Romana Petříčková

Adresa: Ruprechtická 13, Liberec 1, 460 01

Praha 2009

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem označila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

.....

Romana Petříčková

SUMMARY

The objective of this paper was to provide a complex analysis of community service punishment from the time it was introduced in the Czech Rules of Criminal Procedure up to today. The paper presents the issue from two aspects, the first being the legal characteristics in the Criminal Code, Rules of Criminal Procedure and other legal regulations, the second being a practical aspect, i.e. how the punishment is served and supervised in practice.

The paper gives an overview of alternative sentencing development in European countries and the key resolutions of the European Council dealing with community service, which laid down a basic unifying background for imposing and serving an alternative sentence.

A comparison is given between specific modifications to community service in specific countries such as Great Britain, the Kingdom of Netherlands, United States of America, Federal Republic of Germany and France, where it has been applied for decades.

The next section deals with the development of community service in the Czech Republic. It was introduced in the Czech Rules of Criminal Procedure by Act No. 152/1995 Coll., which amended the Criminal Code and the Rules of Criminal Procedure. Introduction of community service in the Czech legal system resulted in the amendment of other legal regulations and the adoption of completely new laws to allow its imposing, and more importantly, the execution of supervision. As a result, the Czech Probation and Mediation Service was established by Act No. 257/2000 Coll.

The development of this alternative sentence is connected with the current legal characteristics of community service punishment in the Czech Republic. Most attention is focused on the basic standards of the Criminal Code and the Rules of

Criminal Procedure. The paper also gives an overview of other legal regulations applying to the punishment, i.e. the Juvenile Act, Mediation and Probation Service Act, Senior Judicial Officer Act and Internal and Office Rules of district, regional and high courts.

The next section deals with the entities involved in community service punishment as it is the only part of criminal law in the Czech Rules of Criminal Procedure where so many entities are involved in its application. Consequently, the paper focuses in detail on the acts of specific entities, such as the district court (judge and senior judicial officer), the convicted, the probation and mediation service, and providers (municipalities or community service institutions).

Since the community service punishment has already been applied in practice for 13 years, there were some problems connected with its imposing and service, analysed in the following sections of the paper. The paper looks into the problems following from the application of the punishment, i.e. the upper limit of offence rates for which community service can be imposed; imposing punishments on unsuitable offenders; the offender's standpoint or approval of the punishment imposed; the community service punishment rate; forced labour; specifying commencement of the period; responsibility for damages/losses incurred within community service; the problem of the "decent and honest life" or lack of central criminal records of this punishment.

The last section presents the Criminal Code recodification and amended Rules of Criminal Procedure effective as of 1 January 2010. First come the modifications introduced by the amendment and recodification, i.e. in general terms as well as with the focus on community service punishment. An independent section evaluates the benefits of the new criminal act and the amended Rules of Criminal Procedure. It summarises the benefits and drawbacks of the new amendments in view of the problems relevant to the application of community service punishment.

A question is posed in the last chapter of the paper by the author, whether community service in the Czech criminal law is an adequate and efficient punishment under the terms in which it is imposed and executed in compliance with effective legal regulations, and if the adopted recodification and amendment of the criminal law have resolved the problems which arose in applying the punishment.

Key words: community service punishment; Criminal Code; Rules of Criminal Procedure

OBSAH

1. Úvod	7
2. Alternativní řešení trestních věcí	10
2.1. Alternativní řešení trestních věcí	10
2.2. Historický vývoj alternativních řešení trestních věcí	13
2.3. Alternativní trest obecně prospěšných prací ve vybraných státech	18
2.3.1. Velká Británie	18
2.3.2. Nizozemské království	19
2.3.3. Spojené státy americké	20
2.3.4. Spolková republika Německo	21
2.3.5. Francie	22
2.4. Alternativní tresty v České republice (ČSSR)	23
3. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací v České republice	27
3.1. Trestní zákon	28
3.2. Trestní řád	36
3.3. Ostatní právní předpisy	44
3.3.1. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže	44
3.3.2. Zákon o Probační a mediační službě	47
3.3.3. Zákon o vyšších soudních úřednících	53
3.3.4. Vnitřní a kancelářský řád okresních, krajských a vrchních soudů	54
4. Subjekty vystupující při aplikaci trestu obecně prospěšných prací	56
5. Problémy týkající se trestu obecně prospěšných prací	61
5.1. Horní hranice sazby u trestných činů, za které je možné uložit trest obecně prospěšných prací	61
5.2. Ukládání trestů nevhodným pachatelům	62
5.3. Stanovisko nebo souhlas pachatele ?	63
5.4. Obecně prospěšné práce versus nucené práce	65
5.5. Sazba trestu obecně prospěšných prací	66

5.6.	Počátek běhu lhůt	67
5.7.	Odpovědnost za škodu vzniklou v rámci výkonu trestu obecně prospěšných prací	68
5.8.	Vedení řádného života	70
5.9.	Centrální evidence trestu obecně prospěšných prací ...	71
6.	Nový trestní zákoník a novela trestního řádu	72
6.1.	Nový trestní zákoník.....	72
6.2.	Novela trestního řádu	77
6.3.	Přínos nového trestního zákoníku a novely trestního řádu.....	82
7.	Závěr	86
8.	Prameny.....	91

1. Úvod

Alternativní tresty včetně trestu obecně prospěšných prací jsou v západní Evropě rozšířeny již od 70. let 20. století a používají se zejména k nahrazení krátkodobých trestů odnětí svobody a za méně nebezpečné trestné činy. V České republice či spíše Československé republice zavedení alternativních trestů nebylo možné a to z důvodu totalitní právní kultury, která pojímala trestní právo čistě represivně.

Díky změně politického režimu v roce 1989 začíná docházet k pokusům reformovat dosavadní represivně orientovanou trestní justici a zavést možnost alternativního řešení trestních věcí. Úspěšným završením těchto pokusů bylo přijetí zákona č. 152/1995 Sb., který vstoupil v účinnost 1.1.1996 a zavedl do našeho právního řádu alternativní trest obecně prospěšných prací.

Důvodem zařazení trestu obecně prospěšných prací do trestního zákona a trestního řádu v České republice byl neustálý nárůst drobné trestné činnosti v 90. letech 20. století. Trest obecně prospěšných prací se měl stát především alternativou ke krátkodobým trestům odnětí svobody, u kterých se mnohem více projevují negativa trestu odnětí svobody, než pozitivní přínos převýchovy, a díky kterým se zbytečně zahlcují věznice odsouzenými na krátkou dobu.

Mezi hlavní přednosti tohoto alternativního trestu patří zejména uvolnění místa ve věznici pro těžší zločince; snížení nákladů na výkon trestu; nevytržení odsouzeného ze sociálních vazeb, pracovních aktivit a vztahů s původním prostředím; větší zapojení veřejnosti do procesu převýchovy, resocializace pachatelů, atd.¹

¹ Karabec, Z. a kol.: Krátkodobé tresty odnětí svobody. Závěrečná studie z výzkumu. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2000, str.16.

V práci budou shrnuty dosavadní poznatky týkající se trestu obecně prospěšných prací za období 13 let, kdy tento trest je součástí našeho právního řádu. Až v praxi se začaly ukazovat problémy, které vznikaly při ukládání a výkonu tohoto trestu, např. pětiletá horní hranice sazby u trestných činů, za které je možné uložit tento trest umožňovala ukládat trest obecně prospěšných prací za trestné činy, u kterých nelze hovořit o malé nebezpečnosti pro společnost.

Je možné, aby problémy spojené s trestem obecně prospěšných prací, které se v současné době v praxi objevují popřely smysl a význam tohoto alternativního trestu?

Přestože hlavním úkolem práce je analýza trestu obecně prospěšných prací v České republice a problémů s trestem obecně prospěšných prací spojených, první část práce se bude věnovat teorii alternativního řešení trestních věcí, bez které by práce zabývající se tímto trestem nebyla úplná.

Druhá část práce se zaměřuje na aplikaci trestu obecně prospěšných prací ve vybraných státech v Evropě a to z důvodu komplexního nastínění přístupu k tomuto alternativnímu trestu v Evropě.

Třetí část se bude zabývat platnou českou úpravou trestu obecně prospěšných prací, kde budou rozebrány nejdůležitější zákony týkající se tohoto trestu nebo jeho výkonu. Největší důraz bude samozřejmě kladen na trestní zákoník jakožto hmotněprávní normu a trestní řád tedy procesněprávní normu.

Poté budou popsány problémy vznikající v souvislosti s tímto trestem v praxi, jako například odpovědnost za škodu vzniklou v rámci výkonu tohoto trestu, počátek běhu lhůt, posuzování, zda odsouzený nevedl řádný život, jako podmínka pro možnou přeměnu na trest odnětí svobody, atd.

V další části práce bude rozebrán nový trestní zákoník a s ním spojená novela trestního řádu a to nejdříve obecně a poté se zaměřením na trest obecně prospěšných prací. U trestního

řádu se pozastavím i nad chystanou rekodifikací, která je prozatím jen ve fázi věcného záměru.

Reaguje nový trestní zákoník na výtky odborné veřejnosti ohledně problémů při ukládání a výkonu trestu obecně prospěšných prací? Této otázce věnuji samostatnou kapitolu, kde se pokusím rozebrat přínos nového trestního zákoníku a novely trestního řádu.

2. Alternativní řešení trestních věcí

2.1. Alternativní řešení trestních věcí

Možnosti využívání alternativ při řešení trestních věcí vycházejí vždy z právního rámce, ve kterém se musí pohybovat. U alternativ k trestu odnětí svobody můžeme rozeznávat: 1) alternativy v oblasti trestního práva; 2) alternativní postupy směřující k řešení trestních věcí mimo systém trestního práva.

V prvním případě se jedná o hmotněprávní a procesněprávní alternativy, tedy alternativní tresty a alternativy k potrestání. Alternativní tresty jsou tresty nespojené s odnětím svobody, lze mezi ně také zařadit tresty vykonávané ve společenství, tresty s probačními prvky a peněžitý trest. Hmotněprávní alternativou k potrestání je upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem.

Procesními alternativami, tzv. odklony v trestním řízení, jsou zejména řízení o schválení narovnání, o podmíněném zastavení trestního stíhání a o vydání trestního příkazu. V připravované novele trestního řádu, která se nyní projednává v parlamentu ČR, je zahrnut nový odklon a to dohoda o vině a trestu.²

Mezi alternativní postupy směřující k řešení trestních věcí realizovaných mimo systém trestního práva patří zejména mediace a ujednání v rámci ní dosažená. V souvislosti s výkonem alternativních trestů a alternativ k potrestání v trestním řízení se uplatňuje i další metoda, metoda probace, spojující v sobě pomoc, psychosociální vedení a pozitivní motivaci pachatele.³

Alternativní řešení by se mělo využívat zejména u méně závažných trestných činů, a alternativní tresty nejčastěji nahrazují

² Sněmovní tisk č. 574.

³ Sotolář, A. - Púry, F. - Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C.H.Beck, Praha 2000, str.15-17.

krátkodobé tresty odnětí svobody. Dle možností náhrady krátkodobých trestů odnětí svobody můžeme rozlišit dva přístupy: 1) ukládání trestů, jejichž hlavní podstatou je omezení svobody pachatele, např. elektronické monitorování experimentálně užívané v Anglii či Nizozemí, a kontrola pachatele na svobodě užívaná ve Francii nebo Itálii. Dalším trestem této kategorie je peněžitý trest, který zasahuje do svobody pachatele s nakládáním s jeho finančními prostředky; 2) ukládání trestů, které nejsou zaměřeny jen na trestní postih, ale usilují rovněž o pozitivní působení a pozitivní odborné vedení. Do této kategorie patří např. opatření jako je náhrada škody a kompenzace oběti, mediace mezi poškozenými a obviněným, probace a dále také trest obecně prospěšných prací.⁴

U alternativních trestů je však nejčastější členění na 1) alternativní tresty v užším pojetí a 2) alternativní tresty v širším pojetí. Mezi alternativní tresty v užším pojetí patří tresty, které v sobě zahrnují odborné vedení a kontrolu pachatele, které jsou zajišťovány specializovanou sociální službou. V ČR se tedy jedná o podmíněné odsouzení, o podmíněné odsouzení s dohledem a o trest obecně prospěšných prací.

Mezi alternativní tresty v širším pojetí zahrnujeme všechny tresty nespojené s odnětím svobody, tedy kromě shora uvedených alternativních trestů v užším pojetí i peněžitý trest, trest zákazu činnosti, trest vyhoštění, trest zákazu pobytu, trest propadnutí majetku, trest propadnutí věci, trest ztráty čestných titulů a vyznamenání a ztráty vojenské hodnosti.⁵

Ze všech alternativních trestů je ve větší míře ukládán zejména trest obecně prospěšných prací. Tento trest je také společně s tradičními alternativami jako jsou peněžitý trest

⁴ Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. internetový zdroj: <http://spj.cz/opp/vykon/clanek02.html>

⁵ Barbořík, M.: Trest obecně prospěšných prací; Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Praha 2003.

a podmíněný trest jedinou sankcí, která výrazně přispívá ke snižování počtu ukládaných krátkodobých trestů odnětí svobody.⁶

Trest obecně prospěšných prací je tedy především alternativou ke krátkodobým trestům odnětí svobody, u kterých se mnohem více projevují negativa trestu odnětí svobody, než pozitivní přínos převýchovy. Krátkodobé tresty neposkytují dostatek času k převýchově pachatele, ale na druhé straně je to dost dlouhá doba k tomu, aby na odsouzeného škodlivě působily vlivy vězeňského prostředí, mezi které patří devastující vliv tohoto prostředí na osobnost odsouzeného, přerušení pozitivních sociálních vazeb s původním prostředím, přerušení pracovních aktivit a vztahů, ztížené uplatnění v životě na svobodě po propuštění, atd.⁷

Hlavní předností alternativního trestu obecně prospěšných prací je uvolnění místa ve věznicí pro těžší zločince; snížení nákladů na výkon trestu; nevytržení odsouzeného ze sociálních vazeb, pracovních aktivit a vztahů s původním prostředím; větší zapojení veřejnosti do procesu převýchovy a resocializace pachatelů; ve veřejnosti se vytváří pocit odpovědnosti za činnost trestní justice. Tato sankce nespojená s odnětím svobody je považována za přiměřenou jen pro určitý typ pachatelů, např. pro prvopachatele, tam kde je pravděpodobnost recidivy menší, kde projeví lítost nad spáchaným trestným činem, nebo spáchali trestný čin malé závažnosti, atd.⁸

Obecně se uvádějí i nevýhody tohoto trestu. Například v otázce snížení nákladů výkonu alternativních trestů lze říci, že probace a obecně prospěšné práce vyžadují organizované, školené a profesionální sbory pracovníků k zabezpečení náležitého výkonu. V otázce snížení počtu vězňů se ukazuje malý praktický vliv tohoto trestu. Hlavním argumentem proti sankcím

⁶ Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. internetový zdroj: <http://spj.cz/opp/vykon/clanek02.html>

⁷ Karabec, Z. a kol.: Krátkodobé tresty odnětí svobody. Závěrečná studie z výzkumu. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2000, str.4-7.

⁸ Karabec, Z. a kol.: Krátkodobé tresty odnětí svobody. Závěrečná studie z výzkumu. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2000, str.16.

nespojeným s odnětím svobody je, že díky mírnosti nemají neodstrašující vliv, a tím nemají tedy obecný preventivní účinek.⁹

2.2. Historický vývoj alternativních řešení trestních věcí

Ve všech státech s demokratickým systémem vždy byly hledány cesty, jak nejlépe naplnit účel trestu a trestního stíhání. Účinným prostředkem se zdály být alternativy, které umožňují ukončit trestní stíhání jiným způsobem než uložením trestu, a pokud je nezbytné trest uložit, nabízejí jiné alternativní sankce namísto nepodmíněného trestu odnětí svobody.¹⁰

Od druhé poloviny 20. století dochází ve světě k významným ekonomickým a politickým změnám. Hledání nových cest se nevyhnulo ani trestnímu řízení. Nejvýznamnějším projevem těchto změn v trestním právu je snaha k vytvoření podmínek pro široké uplatnění alternativních způsobů řízení před soudem a využití alternativ k potrestání v trestních věcech. Mezi hlavní důvody, které vedly k rozšíření těchto alternativ, patří snaha individualizovat trestní postih, pozitivně motivovat pachatele trestných činů k řádnému životu, aktivně zapojit do řešení trestních věcí osoby poškozené, řešit efektivně přetížení soudů a orgánů činných v trestním řízení, vypořádat se s nedostatečnou kapacitou věznic, zlevnit trestní řízení a najít účinnou formu prevence kriminality.¹¹

V období hospodářské recese v 70. letech 20. století kriminalita neustále roste, ale také se brutalizuje. Rovněž přibývá

⁹ Zvekic, U. – Harris, R.: Probace – poznatky ze zahraničí. Prosazování probace na mezinárodní úrovni. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2002; str. 20-21.

¹⁰ Větrovec, V. a kol.: Zákona o probaci a mediaci – komentář. Eurolex Bohemia 2002; str.12.

¹¹ Sotolář, A. - Púry, F. - Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C.H.Beck, Praha 2000, str.3.

i obětí zločinu, které začínají představovat nový sociální problém. Se vzrůstajícím počtem zejména majetkových trestných činů a enormním zvýšením počtu krátkodobých trestů odnětí svobody dochází k trvalému přetížení všech článků v systému trestní justice.¹⁴ Také se v těchto letech začíná měnit doposud platné paradigma retributivní či represivní justice.¹³

Díky tomuto trendu se opět vrací snahy k většímu využívání alternativních trestů jako např. v Nizozemí, kde byl trest obecně prospěšných prací zaveden v roce 1971, či ve Velké Británii, kde byl tento alternativní trest zaveden v roce 1973.¹⁴

Zhruba v polovině osmdesátých let minulého století dochází nejprve v Kanadě a USA, posléze i v západní Evropě, k obnově myšlenek na návrat trestní spravedlnosti do rukou těch, kteří byli zločinem nejvíce dotčeni (oběť, pachatel, sociální okolí). Na této filozofické bázi vznikala nová koncepce trestní spravedlnosti, jejímž hlavním cílem je znovuobnovení trestným činem narušeného sociálního vztahu mezi pachatelem, obětí a dotčeným společenstvím. Tato nová koncepce restorativní justice¹⁵ vychází

¹² Barbořík, M.: Trest obecně prospěšných prací. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Praha 2003.

¹³ Retributivní justice: zločin je definován jako újma způsobená státu; pozornost je soustředěna na zavržení a odsudek; pravidlem je inkviziční proces; způsobení újmy jako prostředek potrestání a prevence recidivy; spravedlnost garantována právem na spravedlivý proces; potlačení přirozené podstaty zločinu, delikt je chápán jako konflikt mezi jednotlivcem a státem; jedna sociální nespravedlnost je nahrazena druhou; dotčené sociální společenství je odsunuto stranou a je abstraktně reprezentováno státem; stát vystupuje proti pachateli; pachatel zůstává pasivním objektem procesu; odpovědnost pachatele za delikt vede k jeho potrestání; zločin je definován formálně – právními termíny bez zohlednění morálních, sociálních a ekonomických aspektů; dluh vůči státu; trvalá či dlouhodobá stigmatizace pachatele; žádný nebo minimální důraz na projev lítosti a pokání; atd. – Větrovec, V. a kol.: Zákon o probaci a mediaci – komentář. Eurolex Bohemia 2002, str.14-15.

¹⁴ Urbánek, J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice. Trestněprávní revue č. 7/2003, str.200-201.

¹⁵ Restorativní justice: zločin je definován jako újma či násilí způsobené jednotlivci jiným jednotlivcem; pravidlem je dialog a diskuse; restituce jako prostředek nápravy mezi oběma stranami; spravedlnost je definována jako spravedlivý vztah posuzovaný podle výsledku; podstata zločinu jako interpersonálního konfliktu je respektována; společenství se stává aktivním činitelem restorativního procesu; uznání a uplatnění práv oběti; stimulace pachatele k převzetí aktivní odpovědnosti; zločin je vnímán v kontextu všech morálních, sociálních a ekonomických aspektů; dluh vůči konkrétní oběti zločinu; stigmatizace je odčinitelná aktivitou pachatele při nápravě škod; aktivní

z předpokladu, že trestný čin je sociální konflikt mezi dvěma i více jednotlivci či stranami a jejich hodnotovými normami a normami společnosti, a proto jej lze účinně řešit pouze za podmínky aktivní participace všech dotčených.¹⁶

Stále více se začal prosazovat názor, že je třeba ve větší míře aplikovat v trestním soudnictví především sankce nespojené s odnětím svobody. Hledání vhodných alternativ k trestu odnětí svobody všeobecně – a ke krátkodobým trestům zvláště – přestalo být záležitostí vědeckých společností a různých jiných nevládních organizací a ocitlo se ve středu zájmu příslušných vládních orgánů ve většině západoevropských zemí a zaujalo pozornost i nadnárodních institucí. Významnou roli zde sehrála a stále sehrává, zejména Rada Evropy, která v četných rezolucích, studiích a v dalších podkladech iniciativně nastolovala problematiku trestu odnětí svobody, podmínek jeho výkonu a upozorňovala na možnost a účelnost jeho nahrazení jinými tresty. Obdobné úsilí vyvíjí v rámci OSN Výbor pro prevenci a kontrolu zločinnosti a Hospodářská a sociální rada.¹⁷

První rezolucí zabývající se alternativními řešeními trestních věcí je rezoluce R (65) 1, ve které se ministři členských zemí shodli, že trest odnětí svobody, by měl být ukládán jen je-li to nezbytně nutné, s ohledem na nevýhody, které s sebou odnětí svobody přináší. Zavázali se, bude-li to možné s ohledem na všechny okolnosti daného případu, nahrazovat trest odnětí svobody jiným dostačujícím trestem.¹⁸

Další významnou rezolucí Rady Evropy je rezoluce R (76) 10 týkající se alternativních opatření k uvěznění. Hned v úvodu je řečeno, že je důležité nejenom vytvářet nová alternativní opatření, ale také donutit soudy, aby těchto opatření využívaly, aby měly

zapojení všech účastníků trestního konfliktu; atd. – Větrovec, V. a kol.: Zákon o probaci a mediaci – komentář. Eurolex Bohemia 2002, str.15-16.

¹⁶ Větrovec, V. a kol.: Zákon o probaci a mediaci – komentář. Eurolex Bohemia 2002, str.14.

¹⁷ Barbořík, M.: Trest obecně prospěšných prací. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Praha 2003.

¹⁸ Rezoluce Rady Evropy R (65) 1. internetový zdroj: <https://wcd.coe.int>

možnost vybírat z většího množství možných trestů. Rezoluce vyzývá členské státy, aby odstraňovaly překážky v možnostech využití alternativních řešení, aby zkoumaly nové metody využívání probace, a využívaly všech možností, jež alternativní tresty poskytují.¹⁹

V roce 1981 Parlamentní shromáždění Rady Evropy přijalo doporučení, jež formulovalo základní princip trestní politiky a to, že je žádoucí podporovat tendenci členských států v nahrazování krátkodobých trestů odnětí svobody jinými možnostmi. Dále se touto tematikou zabývaly např. Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 1984/46 o alternativách k uvěznění, a Rezoluce Kongresu OSN z Milána 1985 o vězeňské populaci, alternativách k uvěznění a sociální integraci propuštěných z vězení.²⁰

K těmto otázkám bylo vydáno několik rezolucí a pravidel i na osmém kongresu OSN v roce 1990 v Havaně. Nejvýznamnější jsou Standardní minimální pravidla pro opatření nespojená s odnětím svobody, tzv. Tokijská pravidla. Dokument obsahuje souhrn základních principů k prosazení opatření nespojených s odnětím svobody pro nápravné cíle a ochranu lidských práv a současně vyzývá všechny členské státy k uskutečňování těchto pravidel v rámci konkrétních podmínek dané země.

Z těchto dokumentů má největší význam doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (92) 16, Evropská pravidla k ukládání trestů a opatření. Toto doporučení obsahuje 90 pravidel pro využívání alternativních trestů a opatření ve společenství a limitů pro ochranu lidských práv při jejich realizaci i pravidla chování odborného personálu zajišťujícího výkon těchto sankcí.²¹

¹⁹ Rezoluce Rady Evropy R (76) 10. Internetový zdroj: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=48185&SecMode=1&DocId=653464&Usage=4>

²⁰ Karabec, Z. a kol.: Krátkodobé tresty odnětí svobody. Závěrečná studie z výzkumu. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2000, str.13.

²¹ Novotný, O. – Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část I. ASPI, Praha 2007, str.366.

Poté následovala Doporučení č. R (92) 17 týkající se důslednosti v udělování testů, č. R (97) 12, o personálu zabývajícím se implementací trestů a opatření, č. R (99) 19 o zprostředkování v trestních záležitostech a č. R (99) 22 týkající se přeplněnosti věznic a růstu vězeňské populace.

Na svém 46. plenárním zasedání rozhodl Evropský výbor pro řešení problematiky trestné činnosti, že by výbor složený z odborníků měl provést důkladnou kontrolu uplatňování Doporučení R (92) 16, Evropská pravidla. Výsledkem práce tohoto výboru bylo Doporučení Rec (2000) 22 Výboru ministrů členským státům o zdokonalování implementace Evropských pravidel o alternativních trestech a opatřeních. Toto doporučení konstatovalo, že během osmi let, které uplynuly od přijetí Evropských pravidel o alternativních trestech a opatřeních, se objevilo mnoho faktorů, které zvýšily význam těchto trestů a opatření coby nezbytné součásti systému trestů v jednotlivých státech, ale také mnoho nedostatků při využívání těchto trestů.

Například se objevily problémy spojené se zaváděním alternativních trestů a opatření, kdy byly rozlišeny 3 problémové oblasti: legislativní překážky; metody odsuzování; provozní a praktické problémy.

Problémy vznikaly i ohledně Pravidla 5 Evropských pravidel, které původně znělo tak, že žádný trest nebo opatření nesmí mít neurčitou dobu trvání. Čtyři členské státy (Dánsko, Anglie, Německo a Norsko) vyjádřily nutnost využívání dohledu s neurčitou délkou trvání u pachatelů, kteří z důvodu závažné duševní poruchy nebo psychopatie spolu se závažným předchozím či současným trestným činem, představují závažné a neustálé ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti ve společnosti.

Další problém se objevil nedávno a zatím v relativně malém počtu států. Jedná se o neznalost metod, které mohou pozitivně

ovlivnit pachatele, aby upustili od kriminálního způsobu života a změnili své chování ve smyslu dodržování zákonů.²²

2.3. Alternativní trest obecně prospěšných prací ve vybraných státech

2.3.1. Velká Británie

Ve Velké Británii byl na počátku 70. let minulého století zaveden do právního řádu trest práce pro společnost. Podle této právní úpravy může soud uložit jako samostatný trest práci pro společnost, za předpokladu, že se pachatel dopustil trestného činu, za který by mohl být uvězněn a jsou-li splněny další předpoklady: pachatel dosáhl věku 16 let, má bydliště v oblasti, kde existují reálné možnosti vykonávání veřejně prospěšné práce (působí zde probační úředník; soud je obeznámen s povahou těchto prací, atd.), pachatel s tímto trestem souhlasí, soudu byla předložena zpráva probačního úředníka, že pachatel vzhledem ke své osobě a poměrům je schopen výkonu těchto prací.

Veřejně prospěšnou práci uloženou soudem vykonává odsouzená osoba ve svém volném čase a bezplatně, práce musí být ukončena do 12 měsíců od vynesení rozsudku. Jestliže není trest řádně a včas vykonán, soud může pachateli uložit další sankci.

Konkrétní druh a průběh veřejně prospěšné práce je stanoven probačním úředníkem, který pro každou osobu odsouzenou k tomuto trestu vyhotoví plán těchto prací, sleduje

²² Žižka, J.: Zdokonalování implementace Evropských pravidel o alternativních trestech a opatřeních. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003, str. 5-15.

jejich průběh a organizuje potřebné podmínky k náležitému výkonu.²³

2.3.2. Nizozemské království

Pod názvem trest obecně prospěšných prací byl v Nizozemí tento trest ukládán od roku 1971, přestože byl uzákoněn až v roce 1989. Při ukládání tohoto trestu musí soudce vždy odsoudit pachatele k trestu odnětí svobody, maximálně do 6 měsíců, a až poté je pachateli nabídnuta možnost nahradit výkon trestu odnětí svobody vykonáním trestu obecně prospěšných prací. Horní sazba tohoto trestu je 240 hodin. Zákon neurčuje dolní hranici, v praxi je však výjimečně uložen trest ve výměře nižší než 20 hodin. Trest obecně prospěšných prací ve výměře do 120 hodin musí být vykonán do 6 měsíců od právní moci rozsudku, tresty nad 120 hodin do 12 měsíců.

Nezbytnou podmínkou nařízení tohoto trestu je souhlas pachatele, který dává svůj souhlas při soudním jednání, písemně nebo prostřednictvím obhájce.

Nejprve probační úředník s pachatelem předběžně projedná podmínky výkonu trestu a opatří jeho souhlas. Poté jeho trestní věc projedná státní zástupce, který může sám uložit usnesením trest obecně prospěšných prací až do výše 120 hodin. Nerozhodne-li o trestu předloží věc soudci, který rozhodne rozsudkem, v jehož výroku může stanovit konkrétní činnost, kterou má obviněný vykonávat, nebo může ponechat takové určení probačnímu úředníkovi.

Po právní moci rozsudku sepíše probační úředník s odsouzeným smlouvu o místě, druhu, způsobu a podmínkách výkonu práce, o pravidlech chování a odpovědnosti za škodu i ohledně sociálního pojištění, neboť každý odsouzený musí být pojištěn. V případě porušení těchto pravidel a povinností je

²³ Karabec, Z.: Veřejně prospěšné práce jako alternativa k trestu odnětí svobody. Prokuratura č. 2/1989, str.14-24.

odsouzenému dána písemná výstraha a při opakovaném porušení je výkon tohoto trestu ukončen a státní zástupce, který je ze zákona odpovědný za výkon trestu navrhne, aby byl vykonán zbytek trestu.

O přeměně trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody může rozhodnout jak státní zástupce tak soudce, přičemž se počítají 2 hodiny nevykonaného trestu za 1 den trestu odnětí svobody.²⁴

2.3.3. Spojené státy americké

V USA soudy široce využívají možnosti ukládat výkon prací prospěšných pro společnost buďto jako samostatnou sankci, nebo jako podmínku stanovenou soudem při různých variantách probace.

Místní správní orgány a velmi často i nevládní a charitativní organizace samy připravují konkrétní pracovní programy, které dávají soudům k dispozici k ukládání trestu prací prospěšných pro společnost.

Jestliže je v průběhu hlavního líčení prokázána vina pachatele, soudce zváží, s přihlédnutím k okolnostem případu a osobě pachatele, zda by bylo vhodné uložit místo trestu odnětí svobody výkon práce pro společnost. Má-li soudce za to, že by byl naplněn účel trestu, postoupí věc soudnímu probačnímu úředníkovi, který při osobním jednání s pachatelem uváží možnosti pro náhradu způsobené škody a možnosti výkonu tohoto trestu podle místních programů. Pachatel dostane seznam těchto možností a vyjádří se k nim. Po dohodnutí návrhu obsahu výkonu trestu soudce nařídí další zasedání, při kterém za účasti probačního úředníka a pachatele posoudí předložený návrh.

²⁴ Urbánek, J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice. Trestněprávní revue č.7/2003, str.201-202.

Soudce návrh přijme, pozmění nebo odmítne. Výkon prací prospěšných pro společnost je uložen rozsudkem.

Jestliže trest není řádně vykonáván zašle soud odsouzenému výstrahu, při nerespektování této výstrahy uloží soud další samostatnou sankci.²⁵

2.3.4. Spolková republika Německo

Německé trestní právo nezná obecně prospěšné práce jako samostatnou sankci. Existují zde 3 formy těchto prací: a) obecně prospěšné práce uložené namísto vykonání náhradního trestu odnětí svobody, b) zastavení vyšetřování při nepatrné škodě nebo při uložení obecně prospěšných prací, c) soudní nařízení mladistvému k vykonání práce. Nejvýznamnější je samozřejmě varianta a).

Provedení obecně prospěšných prací přichází v úvahu, jestliže již byl nařízen výkon náhradního trestu odnětí svobody, většinou po nevykonání peněžitého trestu. Pokud tedy odsouzený nezaplatí peněžitý trest a je nařízen výkon náhradního trestu odnětí svobody, zkoumá se, zda místo odpykání tohoto trestu nelze provést obecně prospěšné práce. Předpokladem pro odvrácení výkonu náhradního trestu odnětí svobody prostřednictvím obecně prospěšných prací je tedy prokázání platební neschopnosti odsouzeného k peněžitému trestu.

Obecně prospěšné práce se vykonávají v charitativních zařízeních, obecních správách, nemocnicích, sportovních spolcích, domovech důchodců, dílnách pro postižené, záchranných službách, atd.

Výkon prací zprostředkovávají mezi místem práce a odsouzeným sociální pracovníci sociálních služeb justice. Po

²⁵ Karabec, Z. a kol.: Krátkodobé tresty odnětí svobody. Závěrečná studie z výzkumu. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2000, str.15.

zprostředkování pracovního místa se sociální pracovník stará o to, aby odsouzený řádně dostal své pracovní povinnosti.

V případě pracovního úrazu platí zákonné úrazové pojištění a pokud odsouzený způsobí během práce nějaké škody, použije se obecných ustanovení o ručení.

Pokud práce nejsou řádně vykonávány je možné povolení k práci odvolat a tím je odsouzený povinen vykonat trest odnětí svobody. Pokud byla část prací již vykonána, je tato část samozřejmě započítána a vykonává se jen zbytek trestu. Důvody pro odvolání povolení k práci jsou čtyři : 1) odsouzený bez dostatečné omluvy nezačal práci, často se do práce nedostavoval, nebo ji často přerušoval, 2) odsouzený i přes výstrahy zaměstnavatele nepodával požadovaný výkon, 3) odsouzený se opakovaně prohřešoval proti určeným opatřením a omezením, 4) odsouzený se na pracovišti choval nepřijatelně.

Pokud odsouzený nemůže vykonávat práci z důvodů, které nezavinil, zkoumá se před výkonem náhradního trestu odnětí svobody, zda nemůže být zahájeno řízení o milosti.

Vykonáním obecně prospěšných prací je náhradní trest odnětí svobody vyřízen, stejně tak i peněžitý trest, který mu předcházel. Odsouzený má kdykoliv možnost zaplatit zbytek peněžitého trestu a nevykonávat tím obecně prospěšné práce.²⁶

2.3.5. Francie

Ve Francii byl zakotven trest obecně prospěšných prací v roce 1984. Má povahu buď samostatného trestu nebo podmínky při odkladu výkonu trestu odnětí svobody. Pokud je přečin trestán trestem odnětí svobody, může soud nařídít odsouzenému, aby vykonával po dobu 40 až 240 hodin práci v obecném zájmu,

²⁶ Wegener, H.: Obecně prospěšné práce ve Spolkové republice Německo; in Rizman, S. a kol.: K vybraným otázkám novel trestních kodexů, Praha 1996, str. 69-73.

bezplatně, ve prospěch právnické osoby veřejného práva nebo organizace, jež je oprávněna ukládat vykonání těchto prací.

Tento trest nemůže být uložen obviněnému, který s ním nesouhlasí, není přítomen jednání nebo byl v posledních pěti letech odsouzen pro závažný trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody převyšujícím 4 měsíce.

Výkon obecně prospěšných prací jako samostatného trestu lze uložit v rozmezí od 40 do 240 hodin, a je nutné ho vykonat do 18 měsíců.²⁷ Průběh výkonu je sledován pracovníkem probační služby, který je s odsouzeným v osobním styku, navštěvuje místo výkonu práce a informuje soud o případných potížích a nedostatcích při realizaci soudního rozhodnutí. Výkon těchto prací většinou probíhá v rámci zlepšování životního prostředí, údržby budov a veřejných zařízení, údržby a čištění komunikací a veřejných dopravních prostředků, atd.²⁸

2.4. Alternativní tresty v České republice (ČSSR)

Po dlouhá desetiletí panovala na našem území totalitní právní kultura, která jakékoliv v dnešním pojetí chápané prvky restorativní justice znehodnotila zpolitizováním a nařizováním „shora“, bez ohledu na skutečné potřeby a vůli vlastních aktérů, tj. pachatele, poškozeného a společnosti. Problémem bylo i překroucení závažnosti a nebezpečnosti trestných činů, kdy se největší nebezpečnost vztahovala na trestné činy proti socialistickému zřízení, či rozkrádání socialistického majetku, atd. A tak v podstatě za nezávažné trestné činy byly ukládány nepodmíněné tresty odnětí svobody. Důraz byl kladen na

²⁷ Barbořík, M.: Trest obecně prospěšných prací. Rigorózní práce, Univerzita Karlova, Praha 2003.

²⁸ Kotulan, P.: K pojmu obecné prospěšnosti při ukládání trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe č. 4/98, str.224.

retributivní justici, kdy hlavním poškozeným byl vždy stát. Nejdůležitějším úkolem trestu bylo odstrašení zbytku společnosti od páchání trestných činů.²⁹

Přesto i v Československu lze nalézt snahu o alternativní tresty. Dle širšího pojetí alternativního trestu, je tímto trestem každý trest, při kterém nedochází k omezení osobní svobody odsouzeného. Na základě takto stanoveného pojmu lze alternativní tresty nalézt již v trestním zákoníku č. 86/1950 Sb. Tento zákoník v § 18 uvádí druhy trestů a to hlavní tresty (trest smrti, odnětí svobody a nápravné opatření), a vedlejší tresty (ztráta státního občanství, ztráta čestných práv občanských, vyloučení z vojska, ztráta vojenské hodnosti, propadnutí majetku, trest peněžitý, zákaz činnosti, vyhoštění, zákaz pobytu, uveřejnění rozsudku a propadnutí věci). (§ 18 z.č. 86/1950 Sb.) Mezi alternativní tresty lze tedy dle širšího pojetí zahrnout trest peněžitý, trest zákazu činnosti, trest vyhoštění, trest zákazu pobytu, trest propadnutí majetku, trest propadnutí věci a trest nápravného opatření. Trest nápravného opatření se nejvíce blíží současnému trestu obecně prospěšných prací.

Dle § 37 z. č. 86/1950 Sb., se nápravné opatření ukládalo místo trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři měsíce pachateli, který jinak vedl řádný život pracujícího člověka, a to na jeden až šest měsíců, mělo-li se za to, že k nápravě pachatele je výkonu trestu třeba, ale že k ní tento mírnější trest postačil. Nápravné opatření nebylo možné uložit, šlo-li o trestný čin, u něhož je vyloučeno podmíněné odsouzení; přičilo-li se uložení tohoto trestu důležitému obecnému zájmu; byl-li pachatel trvale práce neschopen; podléhal-li pachatel vojenské soudní pravomoci. Nápravné opatření se vykonávalo na svobodě. Záleželo v tom, že pachatel byl povinen po dobu trestu vykonávat práci mu určenou za sníženou odměnu a bez některých výhod vyplývajících z pracovního poměru. Z odměny náležející odsouzenému za práci

²⁹ Karabec, Z. (ed.) : Restoratívni justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003, str.17.

propadala $\frac{1}{4}$ státu; soud však mohl tuto částku snížit až na jednu desetinu odměny. Doba výkonu nápravného opatření se nezapočítávala do doby trvání pracovního poměru, pokud jeho délka měla význam pro vznik nebo rozsah nároků z pracovního poměru. Do výkonu nápravného opatření se nezapočítávala doba, po kterou pachatel práci z jakéhokoli důvodu nevykonával. Bylo-li nápravné opatření vykonáno, hledělo se na pachatele, jako by nebyl odsouzen. (§§ 37- 41 zákona č. 86/1950 Sb.)

Trest nápravného opatření se objevil i ve výčtu druhů trestu v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákoník, kdy byl tento trest upraven v §§ 43 a 44. Dle tohoto zákona bylo možné uložení nápravného opatření v případě, že tento zákon ve zvláštní části uložení tohoto trestu dovoľoval a jestliže vzhledem k osobě pachatele a možnosti jeho nápravy uložení trestu odnětí svobody k dosažení účelu trestu nebylo třeba. Nápravné opatření nebylo možné uložit, byl-li pachatel trvale práce neschopný. Tento trest mohl soud uložit v trvání od dvou měsíců do jednoho roku. Nápravné opatření se vykonávalo na svobodě. Z odměny za práci náležející odsouzenému připadalo 10 až 25 % státu, kdy výši srážek určil soud. Z důležitých důvodů mohl soud nařídít na dobu výkonu trestu i změnu zaměstnání pachatele v tom směru, aby vykonával práci méně odpovědnou, nebo na jiném pracovišti, v tom případě soud zároveň stanovil zásady pro určení druhu, způsobu a místa jeho zaměstnání. Soud mohl pachateli uložit na dobu trestu i jiná přiměřená omezení směřující k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka. (§§ 43 – 44 z.č. 140/1961 Sb.) Tento trest byl zrušen zákonem č. 175/1990 Sb. s účinností od 1.7.1990.

Vzápětí po změně politického režimu v roce 1989 dochází v Československu k pokusům reformovat dosavadní, represivně orientovanou trestní justici. Jedním z prvních experimentů byl projekt „Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež“, který vznikl na Ústavu státu a práva Československé akademie věd. Lze tedy konstatovat, že to byla právě snaha změnit trestní politiku

vůči mladistvým, která stála u zrodu reformy v oblasti nových způsobů zacházení s delikventní populací.

Již v roce 1990 vzniká na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy nový studijní program sociální práce, v jehož rámci se studenti i vyučující zaměřili na inventuru snah dostat pod kontrolu prudce stoupající kriminalitu počátku 90.let pomocí represivních sankcí. V rámci tohoto programu vznikaly projekty experimentálního ověřování nových alternativních způsobů řešení trestních věcí: soudní pomoc, mimosoudní vyjednávání, narovnání, probace. Od léta 1994 probíhaly semináře mezi vyučujícími, studenty, soudci a státními zástupci. Tímto způsobem byli získáni pro myšlenku alternativ jak soudci, státní zástupci tak legislativní pracovníci odpovědní za přípravu nové kodifikace trestního práva. Úspěšným završením těchto snah bylo především přijetí novely zákona č. 152/1995 Sb. a také přijetí vládního usnesení č. 341 ze dne 15.6.1994, které uložilo ministru spravedlnosti ověřit do konce roku 1995 možnosti zavedení nového systému probačních úředníků.³⁰

Nový trest obecně prospěšných prací byl tedy do našeho právního systému zařazen novelou č. 152/1995 Sb. Tento trest byl u nás zaveden jako samostatný druh trestu, sice na základě využití poznatků a zkušeností států, kde je tento trest uplatňován, ale bez praktického ověření, najednou a celostátně novelou trestního zákona. Ukázalo se, že vzhledem k tomu, že neproběhla zvláštní dlouhodobá příprava, týkající se potřebných personálních, organizačních, propagačně výchovných a dalších podmínek pro jeho fungování, docházelo v prvních letech k nejasnostem ohledně výkonu tohoto trestu, např. obava a neznalost ze strany obcí v roli poskytovatelů, nedostatek kontroly s ohledem na neexistenci Probační a mediační služby, která vznikla až v roce 2001, atd. I přes počáteční potíže s organizací výkonu se začal tento trest postupně značně využívat, např. v roce 2002 bylo poprvé uloženo

³⁰ Karabec, Z. (ed.) : Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003, str. 27-28.

více trestů obecně prospěšných prací než nepodmíněných trestů odnětí svobody.³¹

3. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací v České republice

Náš současný trestní zákon vychází ze zásady pomocné úlohy trestní represe, což z hlediska účelu trestu znamená, že k jeho dosažení má vést jen nezbytná míra trestní represe, která je nutná s ohledem na společenskou nebezpečnost spáchaného trestného činu a hodnocení pachatele, a která ještě povede ke splnění účelu trestu. Výchovný účinek trestu není přímo úměrný intenzitě represe. Příliš přísný trest, jakož i velmi mírný trest nepůsobí výchovně, ale naopak. Uložení trestů nespojených s bezprostředním odnětím svobody se tedy chápe jako projev důvěry vůči pachateli. Velmi důležitou okolností je, že alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody jsou u méně narušených pachatelů trestných činů podstatně účinnější z hlediska odstranění hrozby recidivy než nepodmíněný trest odnětí svobody, který zpravidla prohlubuje v odsouzených pocit nezájmu společnosti o jejich osud, frustrace a křivdy, které pak vedou k negativním postojům odsouzených k hodnotovým základům společnosti.³²

Alternativní trest obecně prospěšných prací byl do českého právního řádu zaveden novelou trestního zákona č. 152/1995 Sb. s účinností od 1. ledna 1996. Dále byl trest obecně prospěšných prací novelizován zákonem č. 265/2001 Sb. s účinností od 1. ledna 2002. V současnosti Parlament ČR projednává návrh nového trestního zákoníku, který se výrazně dotkne i trestu obecně prospěšných prací.

³¹ Háková, L. – Rozum, J. – Kotulan, P.: Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. Trestní právo 4/2005, str.9-10.

³² Sotolář, A. - Púry, F. - Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C.H.Beck, Praha 2000, str.274-275.

Trest obecně prospěšných prací a podmínky jeho výkonu jsou v současnosti hmotněprávně upraveny v §§ 45 - 45a zákona č.140/1961 Sb., trestní zákon, jeho výkon z procesního hlediska je obsažen v §§ 335 – 340b zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

V důvodové zprávě k zákonu č. 152/1995 Sb., se uvádí, že navrhovaná novelizace se zaměřuje na rozšíření jednak tzv. odklonů v trestním řízení, jednak alternativních trestů. Důvodem pro tuto novelu je vzrůstající kriminalita, která vyvolává potřebu změnit trestní politiku a zabývat se účinností trestů, zvláště pak trestu odnětí svobody. Zvyšující se počet pachatelů odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody přepřelňuje kapacitu věznic, znesnadňuje výchovné působení na odsouzené a dokazuje, že u určité kategorie odsouzených trest odnětí svobody přináší opačné důsledky, než jaké předpokládá zákonodárce. Proto se kromě jiného rozšiřuje škála trestů o nový druh trestu – trest obecně prospěšných prací. Při formulaci podmínek jeho ukládání bylo přihlédnuto k doporučení č. R (92) 16 Výboru ministrů členských států k Evropským pravidlům o trestech a opatřeních realizovaných v Evropském společenství.³³

3.1. Trestní zákon

Podle § 45 tr. zák. ve znění do 31.12.2001, soud může uložit trest obecně prospěšných prací, odsuzuje-li pachatele za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, jestliže vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele lze mít důvodně za to, že výkonem tohoto trestu bude dosaženo účelu trestu stejně, jako kdyby na pachateli byl vykonán trest odnětí svobody. Může být uložen jako trest samostatný nebo i vedle

³³ Důvodová zpráva k z.č. 152/1995 Sb.

jiného trestu. Nelze však uložit trest obecně prospěšných prací vedle trestu odnětí svobody.

Tento trest spočívá v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce ve prospěch obce při údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací, nebo jiné obdobné práce sledující obecný prospěch.

V ustanovení § 45a tr. zák. ve znění do 31.12.2001 se uvádí, že soud může uložit trest obecně prospěšných prací ve výměře od 50 do 400 hodin. Soud může uložit pachateli na dobu trestu i přiměřená omezení směřující k tomu, aby vedl řádný život. Při ukládání tohoto trestu soud přihlédne též ke zdravotní způsobilosti pachatele. Trest obecně prospěšných prací soud neuloží, je-li pachatel zdravotně nezpůsobilý k soustavnému výkonu práce.

Obecně prospěšné práce je odsouzený povinen vykonat osobně a bezplatně ve svém volném čase nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Jestliže pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu tohoto trestu nevedl řádný život, nebo zaviněně nevykonal ve stanovené době uložený trest, přemění soud trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a rozhodne zároveň o způsobu jeho výkonu; přitom každé i jen započaté dvě hodiny nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítají za jeden den odnětí svobody. Na pachatele, kterému byl uložen trest obecně prospěšných prací, se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno. (§§ 45 – 45a z.č. 152/1995 Sb.)

Zákon č. 265/2001 Sb., rozšířil rozsah práce vykonávané v rámci tohoto trestu a to tak, že trest obecně prospěšných prací záleží v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných obdobných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných

institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností. Práce nesmí sloužit výdělečným účelům.

V § 45a přinesla tato novela výraznou změnu v zavedení stanoviska pachatele k možnosti uložení tohoto trestu, ke kterému by měl soud vedle zdravotního stavu přihlídnout. Dále novela rozšířila odstavec 3 daného paragrafu o doby, které se nezapočítávají do roční lhůty pro výkon obecně prospěšných prací. Nezapočítává se doba, po kterou odsouzený nemohl obecně prospěšné práce vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky; zdržoval se v cizině; byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody. (§§ 45 – 45a z.č. 265/2001 Sb.)

Tato novela též pozměnila formulaci alternativního charakteru tohoto trestu tak, že zde již není vymezen trest obecně prospěšných prací jako alternativa ve vztahu k vykonávanému trestu odnětí svobody, ale § 45 odst. 1 obsahuje podmínku, podle které k dosažení účelu trestu není třeba uložení jiného druhu trestu než právě trestu obecně prospěšných prací. Navíc kdyby nadále nebyl považován trest obecně prospěšných prací za alternativu k trestu odnětí svobody, mohly by vznikat pochybnosti, zda nejde o nucenou práci, protože za nucenou práci nelze považovat práce ukládané podle zákona mimo jiné právě osobám vykonávajícím trest, který nahrazuje trest odnětí svobody.³⁴

Trest obecně prospěšných prací je tedy od roku 1996 samostatným druhem trestu a významnou alternativou trestu odnětí svobody, což vyplývá i ze skutečnosti, že ho nelze uložit vedle trestu odnětí svobody a v případě zaviněného nevykonání trestu obecně prospěšných prací nebo nevedení řádného života v době jeho výkonu se přemění na trest odnětí svobody. Dle systematického zařazení v § 27 trestního zákona lze dovodit, že

³⁴ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář – díl I., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2004, str.407-409.

jde o druh trestu, který je citelnější než zákaz činnosti, protože představuje vyšší míru omezení pachatele.³⁵

Pro vymezení okruhu trestných činů, za které lze uložit trest obecně prospěšných prací, platí jediné kritérium – trestné činy, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující pět let. Jinak je trest obecně prospěšných prací přípustný, samozřejmě při respektování účelu trestu a podmínek rozhodných pro druh a výměru trestu, za jakýkoli trestný čin bez ohledu na způsob jeho spáchání, druh a rozsah následků nebo formu zavinění. Vychází se vždy ze sazby tohoto trestu, která je uvedena ve zvláštní části trestního zákona u příslušné skutkové podstaty trestného činu, přičemž není rozhodující, v jaké konkrétní výměře by byl pachateli trest odnětí svobody uložen.

Možnost uložení trestu obecně prospěšných prací je dále podmíněna důvodným předpokladem, že vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele uložení jiného trestu k dosažení účelu trestu není třeba. Tento důvodný předpoklad musí vycházet z povahy spáchaného trestného činu a zároveň zohlednit osobu pachatele. Půjde tedy o případy, kdy ani jedno z těchto hledisek nebude vyžadovat uložení či dokonce výkon trestu odnětí svobody, s nímž je trest obecně prospěšných prací neslučitelný, anebo jiného druhu trestu. Povahu trestného činu určují především zákonné znaky té skutkové podstaty, která tímto činem byla naplněna, a dále též konkrétní okolnosti, za nichž byl trestný čin spáchán. Druhým hlediskem zkoumaným v rámci uložení trestu obecně prospěšných prací je možnost nápravy pachatele. Pro naplnění účelu tohoto trestu bude především svědčit bezúhonnost pachatele a možnost působit na něj vedle tohoto trestu dalším druhem trestu bez odnětí svobody nebo

³⁵ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář – díl I., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2004, str.406-407.

stanovením přiměřených omezení a přiměřených povinností směřujících k tomu, aby vedl řádný život.³⁶

Dle důvodové zprávy k zákonu č. 152/1995 Sb., bude aktuální ukládání tohoto trestu zejména za projevy vandalství, výtržnictví nebo méně závažné majetkové trestné činy, kde je žádoucí na pachatele působit i veřejným míněním, protože jeho výkon bude často probíhat na veřejných místech a zpravidla v obvodu okresního soudu, ve kterém bydlí.³⁷

Pokud jde o druh vykonávaných prací v rámci tohoto trestu, základní podmínkou je jejich obecná prospěšnost. Smyslem výkonu těchto prací je proto vytvoření nějakého užitečného výsledku, který musí sloužit širšímu okruhu lidí. To zákon zaručuje i tím, že stanoví okruh subjektů, v jejichž prospěch mohou být práce prováděny. Základním znakem těchto subjektů je jejich nevýdělečná činnost. Práce lze, jak již bylo výše uvedeno, po novele v roce 2001, provádět ve prospěch nejen obcí, ale i ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí. Okruh státních či jiných obecně prospěšných institucí, je v zákoně vymezen jen nepřímo tím, že konkretizuje oblasti činnosti, kterými se takové instituce zabývají (viz § 45 odst. 3 tr.zák.).

Soud, který pachateli ukládá tento trest, v rozhodnutí neuvádí bližší podrobnosti výkonu, tedy ani konkrétní druh prací. To je záležitostí vykonávacího řízení. Druh práce se určuje na základě konkrétních potřeb a možností dané obce či instituce a podle místních podmínek. Na výběru vhodného druhu práce se podílí rovněž probační úředník. Druh práce může být ovlivněn též stanoviskem pachatele a jeho zdravotním stavem.

Obecně prospěšné práce jsou druhem trestu, který vyžaduje, aby byl pachatel v průběhu jeho výkonu podroben určité institucionalizované kontrole zaměřené jak na výkon práce, tak zároveň i na to, zda vede řádný život a případně dodržuje

³⁶ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář – díl I., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2004, str.408-409.

³⁷ Důvodová zpráva k z.č.152/1995 Sb.

přiměřená omezení a povinnosti uložené soudem. Vzhledem k omezeným možnostem obecních úřadů, či obecně prospěšných institucí, je nezbytná součinnost s Probační a mediační službou.³⁸

V ustanovení § 45a trestního zákona je vymezena sazba trestu obecně prospěšných prací, a to 50 až 400 hodin. V rámci tohoto rozpětí soud musí již ve výroku odsuzujícího rozsudku výslovně uvést, na kolik hodin tento trest ukládá. Není možné mimořádné snížení ani zvýšení uvedené sazby. Horní hranici sazby není možné překročit ani při ukládání dalšího trestu stejného druhu. Další omezení vyplývá ze skutečnosti, že trest obecně prospěšných prací lze uložit jen v takové výměře, aby po jeho případné přeměně v trest odnětí svobody nebyla překročena horní hranice trestu odnětí svobody stanovená ve zvláštní části za příslušný trestný čin, což se týká hlavně trestných činů se sazbou do 6 měsíců.

Jestliže nedojde k upuštění od výkonu trestu obecně prospěšných prací nebo jeho zbytku, je pachatel povinen vykonat tento trest v celé výměře, jak mu byl uložen soudem, a nepřichází v úvahu podmíněné upuštění od výkonu zbytku tohoto trestu. Také není možné podmíněné odložení výkonu trestu obecně prospěšných prací.³⁹

K tomu, aby trest obecně prospěšných prací splnil účel může soud pachateli uložit na dobu výkonu tohoto trestu přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život. Jejich podstata, obsah a smysl jsou stejné jako u přiměřených omezení a přiměřených povinností stanovených na zkušební dobu podmíněného upuštění od potrestání s dohledem a podmíněného odsouzení. Uložením přiměřených omezení a povinností však nelze nahrazovat stanovení dohledu, protože zákon uplatnění dohledu u trestu obecně prospěšných prací nedovoluje, byť jinak trestní řád počítá se součinností

³⁸ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář – díl I., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2004, str.410-413.

³⁹ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář – díl I., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2004, str.418-419.

s probačními úředníky při výkonu tohoto trestu, včetně kontroly probačního úředníka nad výkonem trestu, získávání vhodných požadavků na provedení obecně prospěšných prací a provádění úkonů směřujících k tomu, aby odsouzený vedl řádný život.

Jestliže pachatel způsobil trestným činem škodu, soud mu zpravidla uloží, aby ji podle svých sil nahradil. Dodržování přiměřených omezení a povinností, včetně náhrady škody jsou důležitými hledisky pro posouzení, zda pachatel v době výkonu trestu vedl řádný život a jestli tedy není důvod k přeměně tohoto trestu v trest odnětí svobody.

Uložení trestu obecně prospěšných prací původně nebylo podmíněno vyjádřením pachatele. Postoj pachatele má však význam při zvažování, zda uložit tento trest či jiný druh trestu. Jde zejména o to, aby negativní stanovisko pachatele k tomuto druhu trestu nebylo od počátku překážkou jeho výkonu, a aby se jeho uložení nestalo jen formalitou, po které bude stejně následovat přeměna na trest odnětí svobody. V této souvislosti nutno brát na zřetel též výchovný účel tohoto trestu, protože souhlasem s tímto trestem pachatel na sebe bere povinnosti spojené s jeho výkonem. Pachatel má tedy právo vyjádřit se k tomu, zda mu má být tento druh trestu ukládán, popřípadě za jakých podmínek. Soud by se pak měl v odůvodnění rozsudku s tímto stanoviskem vypořádat. Zákon však nestanoví podmínku, že by trest obecně prospěšných prací bylo možno uložit jen při pozitivním stanovisku. Soud tedy nemusí nesouhlasné stanovisko pachatele respektovat a je oprávněn mu i přesto uložit tento trest.⁴⁰

Zákon požaduje zvlášť přihlídnout ke zdravotní způsobilosti pachatele, protože ta má bezprostřední vliv na možnost výkonu tohoto trestu. Práce, které jsou obsahem výkonu tohoto trestu, totiž musí pachatel vykonat sám osobně, a jestliže bylo už v době ukládání trestu zřejmé, že jeho zdravotní stav mu to neumožní, nemělo by žádný smysl ukládat takovému pachateli tento trest.

⁴⁰ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář – díl I., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2004, str.419-421.

Zdravotní způsobilost pachatele k výkonu práce ovšem bude mít význam i v případě, kdy mu sice nebude bránit v uložení tohoto druhu trestu, ale ovlivní jeho výměru. Ke zdravotní způsobilosti pachatele je nutné přihlížet i ve vykonávacím řízení při stanovení konkrétního druhu práce, místa a doby jejího výkonu. Jestliže teprve zde dojde ke změně zdravotního stavu pachatele, může to vést k odkladu nebo přerušení výkonu trestu anebo k upuštění od výkonu trestu nebo jeho zbytku.

V odstavci 3 § 45a je uveden obligatorní způsob provádění prací v rámci výkonu trestu obecně prospěšných prací. Pachatel je povinen vykonat práce sám, osobně a nemůže ho v tom nikdo jiný zastoupit, což je projevem osobní povahy tohoto trestu. Dalším znakem je skutečnost, že pachatel musí práce provést bezplatně a ve svém volném čase. V tom spočívá charakteristický projev tohoto druhu trestu, protože pro pachatele musí jeho výkon znamenat určitou újmu. Provádění tohoto trestu není pro pachatele zaměstnáním a nemůže být tedy ani zdrojem jakéhokoli jeho příjmu.

Z hlediska dosažení účelu trestu je nezbytné, aby byl každý trest vykonán co nejdříve po jeho pravomocném uložení. Zákon u tohoto trestu stanoví dobu do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon trestu. K dodržení lhůty je pachatel nucen hrozbou přeměny řádně nevykonaného trestu na trest odnětí svobody.

Novelizace trestního zákona č. 265/2001 Sb., reagovala na určité problémy spojené s výkonem trestu obecně prospěšných prací a s plněním požadavku na dodržení uvedené lhůty k výkonu tohoto trestu a v ustanovení § 45a odst. 3 pod písm. a), b), c) výslovně formulovala překážky, jejichž doba se nezapočítává do jednorocní lhůty stanovené k výkonu trestu.⁴¹

Příčinou k přeměně trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody může být nevedení řádného života, nebo zaviněné nevykonávání trestu vůbec, řádně nebo včas. Pro závěr

⁴¹ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář – díl I., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2004, str.420-422.

o vedení řádného života nestačí jen, že pachatel řádně a včas splnil povinnosti vyplývající z nařízených obecně prospěšných prací. Jejich zaviněné nesplnění je totiž vedle nevedení řádného života dalším, samostatným důvodem k přeměně tohoto trestu. To znamená, že ačkoli pachatel provádí práce v souladu s tím, jak mu bylo v rámci výkonu tohoto trestu stanoveno soudem, lze v průběhu výkonu trestu rozhodnout o přeměně v trest odnětí svobody, jestliže pachatel v této době nežije řádným životem. Důvodem by mohlo být např. spáchání úmyslného trestného činu, spáchání závažného úmyslného přestupku nebo opakované páchaní jiných přestupků, bezdůvodné neplnění dalších povinností, apod. Vedení řádného života se posuzuje v době od odsouzení, tedy od právní moci odsuzujícího rozsudku, kterým byl pachateli uložen tento trest, až do skončení výkonu tohoto trestu, přičemž tento moment bude závislý na počtu hodin, které má pachatel vykonat, a na časovém průběhu prováděných prací.

Rozhodne-li soud o přeměně nevykonaného trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody, zároveň s tím obligatorně stanoví jak způsob výkonu trestu odnětí svobody, tak i jeho délku podle přepočtu nevykonané části trestu. Při rozhodování o způsobu výkonu trestu odnětí svobody se uplatní obecná ustanovení pro zařazení pachatele do některého ze čtyř typů věznic dle § 39a trestního zákona.⁴²

3.2. Trestní řád

Zákonná úprava výkonu trestu obecně prospěšných prací je obsažena v zákoně č.141/1961 Sb., trestní řád, do kterého byla zařazena novelou č. 152/1995 Sb., a to v §§ 335 – 340b. Novela č. 265/2001 Sb., rozšířila § 336 tr.ř. o odstavec 3, ve kterém je stanovena kontrolní činnost probačního úředníka při výkonu trestu

⁴² Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář – díl I., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2004, str.422-424.

obecně prospěšných prací. Dále novela upřesnila možnost odkladu či přerušení výkonu trestu změnou § 339 odst. 1 tr.ř. A s ohledem na zrušení okresních úřadů, došlo ke změně i v § 340b odst. 1 tr.ř., kde došlo k rozšíření možných navrhovatelů přeměny trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody. (§§ 336 – 340b zákona č.265/2001 Sb.)

Zákon č. 265/2001 Sb. se dotkl úpravy trestu obecně prospěšných prací nejen přímo, ale také nepřímo, přesto výrazně, novelizací § 314e odst. 2 písm. a) tr. ř., kdy nadále již neumožňoval trestním příkazem ukládat nepodmíněný trest odnětí svobody. Tato změna neměla dopad na množství vydávaných trestních příkazů, zásadní vliv však měla na volbu druhu trestu, a to významným nárůstem trestu obecně prospěšných prací.

Dle § 335 tr.ř. trest obecně prospěšných prací vykonává odsouzený v obvodu okresního soudu, ve kterém bydlí. Se souhlasem odsouzeného může být trest vykonáván i mimo tento obvod. (§§ 335 z.č. 141/1961 Sb.) Místo výkonu trestu, tj. obvod okresního soudu, kde má odsouzený bydliště souvisí se zvláštností výkonu tohoto trestu (dlouhodobost), potřebná znalost místních podmínek a konkrétní potřeby obecně prospěšných prací v jednotlivých místech. Je možné, aby se souhlasem odsouzeného byl tento trest vykonán i mimo obvod okresního soudu, kde má odsouzený bydliště, např. jestliže povaha práce vyžaduje krátkodobý výkon těchto prací mimo obvod okresního soudu, převážně v souvislosti s dopravou, nebo jestliže v rámci výkonu rozhodnutí nelze odsouzenému okamžitě poskytnout konkrétní práci a mimo obvod okresního soudu je zvýšená nabídka těchto prací. Rozhodující pro určení místa výkonu obecně prospěšných prací není místo administrativního označení jako trvalé bydliště, ale místo, kde se odsouzený skutečně převážně zdržuje.⁴³

⁴³ Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář – díl II., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2008, str.2393.

V § 336 tr.ř. je upraveno nařízení výkonu trestu. Jakmile se rozhodnutí, podle něhož se má vykonat trest obecně prospěšných prací stane vykonatelným, předseda senátu jeho opis zašle okresnímu soudu, v jehož obvodu má odsouzený trest vykonávat. (§ 336 odst. 1 z.č. 141/1961 Sb.) Rozhodnutím podle něhož se má vykonat trest obecně prospěšných prací může být odsuzující rozsudek nebo trestní příkaz, vydaný zpravidla okresním soudem, výjimečně i krajským soudem jako soudem prvního stupně. Bez ohledu na to, který soud vydal rozhodnutí, je k nařízení jeho výkonu vždy příslušný okresní soud, v jehož obvodu odsouzený bydlí.⁴⁴

O druhu a místě výkonu obecně prospěšných prací rozhodne okresní soud, v jehož obvodu má odsouzený trest vykonávat. Přitom vychází z potřeby výkonu těchto prací ve svém obvodu a přihlíží k tomu, aby odsouzený trest vykonával co nejbližší místu, kde bydlí. Odsouzeného zároveň poučí o jeho povinnosti dostavit se do 14 dnů od oznámení tohoto rozhodnutí na obecní úřad nebo instituci, u které má obecně prospěšné práce vykonávat, k projednání podmínek výkonu trestu. (§ 336 odst. 2 z.č. 141/1961 Sb.)

K nařízení výkonu tohoto trestu je příslušný samosoudce, který rozhoduje bez nařízení jednání. Povinnost okresního soudu, v jehož obvodu odsouzený bydlí, rozhodnout o druhu a místě výkonu obecně prospěšných prací vyplývá z toho, že v rámci odsuzujícího rozsudku je stanoven pouze druh trestu, jeho výměra a případně omezení dle § 45a odst. 1 tr.zák., nikoli ale konkrétní místo a druh práce. Soud, který rozhodoval ve věci samé, nemá totiž potřebné informace o potřebě těchto prací v místě bydliště odsouzeného, a pokud by zákon stanovil, že odsouzený trest vykonává v obvodu soudu, který vydal odsuzující rozsudek, znamenalo by to pro některé odsouzené nepřiměřené zostření

⁴⁴ Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář – díl II., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2008, str.2394-2395.

trestu, které by nesouviselo s povahou a závažností spáchaného činu.

Rozhodnutí o druhu a místě výkonu tohoto trestu je třeba ve smyslu čl. 40 Listiny základních práv a svobod považovat za součást rozhodování o trestu, a proto zákon takové rozhodnutí svěřuje soudu. Podmínkou rozhodování podle tohoto ustanovení je, že soud má průběžný přehled o potřebě výkonu obecně prospěšných prací ve svém obvodu na základě požadavků, které mu sdělují obecní úřady a obecně prospěšné instituce v jeho obvodu. O konkrétním druhu a místě výkonu tohoto trestu rozhoduje okresní soud usnesením, proti kterému není stížnost přípustná. Rozhodnutím od jehož oznámení počíná běžet lhůta 14 dnů, se rozumí nařízení výkonu trestu obecně prospěšných prací, které soud zasílá odsouzenému.

Smyslem projednání podmínek výkonu tohoto trestu na obecním úřadu je seznámit odsouzeného s konkrétním místem výkonu práce, obsahem těchto prací, určit dobu výkonu těchto prací, případně jejich harmonogram, předat odsouzenému pracovní a ochranné pomůcky, atd. Samostatné nedostavení se k obecnímu úřadu či jiné instituci ve lhůtě 14 dnů lze považovat za nevyhovění výzvě podle § 66 odst. 1 tr.ř., za které lze uložit pořádkovou pokutu. Bez dalších podmínek ještě není důvodem k přeměně trestu v trest odnětí svobody.⁴⁵

O nařízení výkonu trestu obecně prospěšných prací soud vyrozumí probačního úředníka, který provádí kontrolu nad výkonem tohoto trestu; probační úředník při výkonu kontroly postupuje v součinnosti s příslušným obecním úřadem nebo institucí, u nichž jsou tyto práce vykonávány. (§ 336 odst. 3 z.č. 141/1961 Sb.) Vzhledem k příslušnosti soudu, který rozhoduje o nařízení výkonu trestu, vyrozumívá soud vždy probačního úředníka Střediska probační a mediační služby se sídlem v jeho

⁴⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář – díl II., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2008, str.2394-2395.

obvodu. Zákon nestanoví náležitosti vyrozumění, lze je zpravidla provést doručením opisu rozhodnutí o nařízení výkonu.

Povinnosti probačního úředníka při výkonu tohoto trestu zákon vyjadřuje jako kontrolu; její obsah není blíže vymezen. S ohledem na oprávnění probačního úředníka podle § 340b odst. 1 (přeměna trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody) je třeba výkon kontroly zaměřit především na zjištění, zda obecně prospěšné práce probíhají v souladu se zákonem nebo zda nenastala skutečnost odůvodňující rozhodnutí o jejich přeměně v trest odnětí svobody. Dále lze za součást kontroly považovat i spolupůsobení při výkonu uložených přiměřených omezení a povinností směřujících k tomu, aby odsouzený vedl řádný život. Probační a mediační služba by měla sehrávat i metodickou úlohu ve vztahu k obecním úřadům a institucím, u nichž se obecně prospěšné práce vykonávají.⁴⁶

Nedostaví-li se odsouzený do 14 dnů ode dne oznámení rozhodnutí o nařízení výkonu trestu obecně prospěšných prací na obecní úřad nebo instituci, u nichž má tyto práce vykonávat, anebo bez závažného důvodu neprovádí určené práce, obecní úřad nebo instituce, to bezodkladně sdělí soudu, který výkon trestu nařídil. Rovněž mu bez odkladu sdělí, kdy odsouzený uložený trest vykonal. (§ 337 z.č. 141/1961 Sb.)

Považuje-li soud výchovné spolupůsobení zájmového sdružení občanů za prospěšné, postupuje přiměřeně dle § 329 tr.ř. (výchovné spolupůsobení zájmového sdružení u podmíněného odsouzení).

Obecní úřady a obecně prospěšné instituce sdělují své požadavky na vykonání obecně prospěšných prací okresnímu soudu, v jehož obvodu mají být obecně prospěšné práce prováděny. Zároveň jsou povinny mu sdělit každou podstatnou změnu týkající se takového požadavku, aby soud měl průběžný přehled o potřebě těchto prací.

⁴⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář – díl II., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2008, str.2394-2396.

Při získávání požadavků na provedení obecně prospěšných prací vhodných pro odsouzené a při výkonu tohoto trestu probační úředník spolupracuje s obcemi a s obecně prospěšnými institucemi a provádí úkony směřující k tomu, aby obviněný vedl řádný život. (§ 338 odst. 1 – 3 z. č. 141/1961 Sb.)

Působnost probačního úředníka při výkonu tohoto trestu zahrnuje dvě oblasti. Probační úředník jednak spolupracuje při získávání požadavků na provedení obecně prospěšných prací, jednak provádí úkony směřující k tomu, aby odsouzený vedl řádný život. Výkon první uvedené působnosti spočívá v neprocesních úkonech ve vztahu k obcím a obecně prospěšným institucím, kdy by probační úředník měl být především prostředníkem mezi těmito subjekty a soudem při tvorbě přehledu požadavků na provedení těchto prací. Provádění úkonů směřujících k tomu, aby odsouzený vedl řádný život, souvisí s podmínkou, za níž odsouzený může trest obecně prospěšných prací vykonat a nastanou účinky zahlazení odsouzení.⁴⁷

V § 339 tr.ř. je upraven odklad a přerušení výkonu trestu. Předseda senátu na potřebnou dobu odloží nebo přeruší výkon trestu obecně prospěšných prací, jestliže z lékařských zpráv předložených odsouzeným nebo vyžádaných s jeho souhlasem vyplývá, že v důsledku přechodného zhoršení zdravotního stavu není odsouzený schopen trest vykonat. Výkon trestu obecně prospěšných prací na těhotné ženě a matce novorozeného dítěte předseda senátu odloží nebo přeruší na dobu jednoho roku po porodu. (§ 339 odst. 1, 2 z.č. 141/1961 Sb.) Rozhodnutí o odkladu nebo přerušení výkonu trestu podle tohoto ustanovení lze učinit ohledně každého trestu obecně prospěšných prací, tedy bez ohledu na jeho výměru. Takto lze rozhodnout i opakovaně, pokud důvody pro takové rozhodnutí trvají. Jestliže se naopak ukáže, že dalšího odkladu nebo přerušení již není třeba, neboť důvody pro jeho povolení pominuly, nebo ho není třeba na celou původně

⁴⁷ Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář – díl II., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2008, str.2397-2401.

stanovenou dobu, předseda senátu (samosoudce) rozhodne o odvolání odkladu či přerušení nebo o zkrácení doby, na kterou se odklad či přerušení povoluje. Před rozhodnutím je třeba si opatřit zprávu o zdravotním stavu odsouzeného. Zákon stanoví dvě možnosti jejího opatření – buď ji předloží odsouzený, nebo ji vyžádá předseda senátu s jeho souhlasem.

Z jiných důležitých důvodů může předseda senátu výkon tohoto trestu odložit na dobu nejvýše 3 měsíců od dne, kdy rozhodnutí o uložení tohoto trestu nabylo právní moci. Mezi důležité důvody patří důvody přechodné povahy, kromě těch, které se týkají zdravotního stavu, pro které by byl bezodkladný výkon trestu pro odsouzeného nebo jemu blízké osoby mimořádně tíživý. Podle tohoto ustanovení lze rozhodnout pouze o odkladu výkonu trestu, nikoliv o přerušení.⁴⁸

Pominou-li důvody odkladu nebo přerušení, předseda senátu odklad nebo přerušení odvolá. Doba, po kterou byl výkon trestu obecně prospěšných prací odložen nebo přerušen, se nezapočítává do lhůty jednoho roku, v níž má být trest vykonán. Proti rozhodnutím podle § 339 odstavců 1 – 4 tr.ř. je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek. (§ 339 odst. 4 – 6 z.č. 141/1961 Sb.)

V trestním řádu je zatím stále i § 340 týkající se odkladu a přerušení výkonu trestu u vojáků. Kdy předseda senátu odloží nebo přeruší výkon trestu obecně prospěšných prací, je-li odsouzený povolán k výkonu vojenské činné služby.

Upuštění od výkonu trestu je upraveno v § 340a tr.ř. a to tak, že předseda senátu upustí od výkonu trestu obecně prospěšných prací nebo jeho zbytku, jestliže odsouzený v důsledku změny svého zdravotního stavu je dlouhodobě neschopen tento trest vykonat. I proti tomuto rozhodnutí je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek. (§§ 340 – 340a z.č. 141/1961 Sb.)

⁴⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář – díl II., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2008, str. 2400-2402.

Rozhodnutí o upuštění od výkonu trestu má za následek, že trest nebo jeho zbytek, již nelze vykonat nebo v jeho výkonu pokračovat, i když rozhodnutí, kterým byl takový trest uložen, zůstává v právní moci a je formálně vykonatelné. Toto rozhodnutí soudu je podmíněno změnou zdravotního stavu odsouzeného, která dlouhodobě brání trest vykonat. Změna zdravotního stavu je zpravidla vyvolána závažnou nevyléčitelnou nemocí nebo nemocí, která zanechá trvalé poškození organismu, případně úrazem s obdobnými následky. Jestliže jen na základě lékařských zpráv o zdravotním stavu nelze učinit jednoznačný závěr, přibere se znalec k podání znaleckého posudku. Po právní moci rozhodnutí o upuštění od výkonu trestu nebo jeho zbytku je třeba vyrozumět o upuštění obecní úřad nebo obecně prospěšnou instituci, u níž se měl trest vykonávat, příslušné středisko Probační a mediační služby a Rejstřík trestů.⁴⁹

O přeměně trestu obecně prospěšných prací nebo o přeměně jeho zbytku v trest odnětí svobody rozhodne předseda senátu na návrh obecního úřadu nebo instituce, u nichž mají být tyto práce vykonávány, probačního úředníka nebo i bez takového návrhu ve veřejném zasedání. Proti tomuto rozhodnutí je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek. (§ 340b z.č. 141/1961 Sb.) Hmotněprávní podmínky k rozhodnutí o přeměně trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody a poměr, ve kterém se tento trest přepočítává v trest odnětí svobody, jsou zakotveny v § 45a odst. 4 trestního zákona. K rozhodování podle tohoto ustanovení je příslušný okresní soud, který výkon tohoto trestu nařídil. Rozhodnutí činí předseda senátu či samosoudce ve veřejném zasedání. Splnění podmínek pro přeměnu tohoto trestu je třeba prokázat potřebnými důkazy.⁵⁰

Podkladem pro rozhodnutí soudu o přeměně z důvodu řádného nevykonání trestu je zjištění, že tak odsouzený učinil

⁴⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář – díl II., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2008, str.2404.

⁵⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář – díl II., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2008, str.2405-2406.

zaviněně. Přeměna tedy není možná v případě, kdy se jednalo o překážky, které odsouzený nezpůsobil (např. pokud mu obecní úřad nestanovil pracovní náplň, nepřiděloval mu řádně práci, byl nedostatek pracovních možností, atd.). Zahájení řízení o přeměně trestu nebo jeho zbytku na trest odnětí svobody, není samo o sobě překážkou pro pokračování ve výkonu trestu obecně prospěšných prací. Je proto povinností soudu v tomto řízení vždy zjišťovat, v jakém rozsahu odsouzený ke dni rozhodnutí vykonal uložený trest (viz judikát Nejvyššího soudu R 50/1999).⁵¹

O přeměně trestu vyrozumí soud doručením stejnopisu pravomocného usnesení příslušný obecní úřad nebo obecně prospěšnou instituci, u níž měly být obecně prospěšné práce vykonávány, příslušné středisko Probační a mediační služby a Rejstřík trestů. Po pravomocném rozhodnutí o přeměně tohoto trestu v trest odnětí svobody již nepřichází v úvahu další výkon trestu obecně prospěšných prací. Předseda senátu (samosoudce), který rozhodl o přeměně trestu podle tohoto ustanovení, rozhodne zároveň i o způsobu výkonu trestu odnětí svobody. Po právní moci usnesení o přeměně trestu nebo jeho zbytku nařídí výkon trestu odnětí svobody, případně činí další úkony související s jeho výkonem. Opis pravomocného usnesení o přeměně trestu zašle soudu, který ve věci rozhodoval v prvním stupni.⁵²

3.3. Ostatní právní předpisy

3.3.1. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Do 1.1.2004 byla problematika trestní odpovědnosti, trestání a trestního stíhání mladistvých řešena zákonem

⁵¹ Sotolář, A. - Púry, F. - Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C.H.Beck, Praha 2000, str.326-327.

⁵² Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář – díl II., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2008, str.2405-2406.

č. 140/1961 Sb., trestní zákoník a v zákoně č. 141/1961 Sb., trestní řád. Smyslem nové právní úpravy obsažené v zákoně č. 218/2003 Sb., bylo v samostatném kodexu upravit komplexně hmotněprávní i procesní aspekty trestání mládeže, nově konstituovat systém specializovaných soudů mládeže a jasně vymezit ucelenou škálu možných reakcí na trestnou činnost mládeže. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vychází z řady obecných principů zakotvených v trestněprávních normách, ve vztahu k obecnému trestnímu právu je však normou speciální upravující odchylně základy trestní odpovědnosti mladistvých, systém opatření jako právních následků jejich trestného jednání, výkon soudnictví nad mladistvými, atd.⁵³

Dle § 1 zákona č. 218/2003 Sb., tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže. Dle tohoto zákona se rozumí protiprávním činem provinění, trestný čin nebo čin jinak trestný; mládeží děti mladší patnácti let a mladiství; opatřeními výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření. (§§ 1 -2 z.č. 218/2003 Sb.)

Mezi trestní opatření patří obecně prospěšné práce, peněžitá opatření, peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a odnětí svobody nepodmíněně. Podstatnou změnou, kterou přinesl tento zákon, je rozšíření alternativ k nepodmíněnému trestnímu opatření odnětí svobody.

Obecně prospěšné práce jsou upraveny v § 26 tohoto zákona tak, že za podmínek stanovených v trestním zákoně může soud pro mládež uložit mladistvému obecně prospěšné práce s přihlédnutím k jeho stanovisku k možnosti jejich uložení, které je

⁵³ Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb.

povinen zjistit. Horní hranice sazby tohoto trestního opatření u mladistvého nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoně, tedy 200 hodin. Od 1.1.2010, kdy bude účinný nový trestní zákoník, se horní hranice sníží na 150 hodin.

Obecně prospěšné práce nesmí vzhledem ke své povaze nebo okolnostem, za kterých jsou vykonávány, ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvého. Soud pro mládež může vedle trestního opatření obecně prospěšných prací uložit i vhodná výchovná opatření. (§§ 24, 26 z.č. 218/2003 Sb.)

Obecně prospěšné práce lze tedy uložit za podmínek stanovených v §§ 45 a 45a trestního zákona též mladistvému, a to s následujícími rozdíly: soud pro mládež je povinen vždy zjistit stanovisko mladistvého k možnosti uložení tohoto trestu; horní hranice sazby nesmí převyšovat polovinu horní hranice uvedené v § 45a odst. 1 trestního zákona, tj. mladistvému lze uložit toto trestní opatření maximálně do 200 hodin, přičemž dolní hranice ve výměře 50 hodin platí i pro mladistvého; tento trest nesmí vzhledem ke své povaze ohrožovat zdraví, bezpečnost a mravní vývoj mladistvého; soud pro mládež může vedle trestního opatření uložit mladistvému i vhodná výchovná opatření.⁵⁴

I zde platí rozhodující podmínka pro možnost uložení trestu obecně prospěšných prací a to, že se jedná o provinění s horní hranicí trestu odnětí svobody nepřevyšující pět let. Vzhledem k tomu, že ustanovení § 26 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. odkazuje na trestní zákon, konkrétně na jeho §§ 45 a 45a, přičemž právě podle § 45 odst. 1 je uložení tohoto trestu podmíněno tím, že jde o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož hranice nepřevyšuje 5 let, lze usuzovat, že u mladistvého se při určování okruhu provinění, za něž lze uložit trest obecně prospěšných prací nepřihlíží k úpravě podle § 31 odst. 1 z. č.

⁵⁴ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář – díl I., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2004, str. 408.

218/2003 Sb.⁵⁵ (trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoně se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok). (§ 31 odst.1 z.č. 218/2003 Sb.)

Probační a mediační služba zajišťuje v řízení podle tohoto zákona dohled nad mladistvými a v případech, kdy dohled nebyl uložen, provádí úkony směřující k tomu, aby mladistvý vedl ve zkušební době řádný život, pokud bylo rozhodnuto např. o podmíněném zastavení trestního stíhání, o uložení obecně prospěšných prací za současného uložení výchovných opatření, o uložení peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu, atd. Výkon dohledu nařídí předseda senátu soudu pro mládež středisku Probační a mediační služby, v jehož obvodu mladistvý bydlí nebo se zdržuje. Pomoc a poradenství provádí probační úředník v rámci přípravy a realizace individuálně připraveného programu výkonu dohledu pro mladistvého. Poruší-li mladistvý, kterému byl uložen dohled, závažně nebo opakovaně podmínky dohledu nebo jiná uložená výchovná opatření, informuje o tom probační úředník bez zbytečného odkladu předsedu senátu, který dohled uložil. V případě méně závažného porušení stanovených podmínek a výchovných opatření může probační úředník udělit mladistvému výstrahu; tyto výstrahy však mohou být uděleny nejvýše dvě v průběhu jednoho roku. (§§ 75, 80 z.č. 218/2003 Sb.)

3.3.2. Zákon o Probační a mediační službě

Před rokem 1990 existoval na území bývalého Československa systém sociálních kurátorů pro osoby v obtížné sociální situaci i pro osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody v rámci postpenitenciární péče. Později v souvislosti

⁵⁵ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář – díl I., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2004, str. 408-409.

s dohledem a pomocí problémové mládeži byl vytvořen i systém kurátorů mládeže.⁵⁶

Období počátků budování probace a mediace v Čechách se váže k Usnesení vlády č. 341/1994 v rámci programu Prevence kriminality, kterým vláda uložila ministru spravedlnosti, aby zřídil místa probačních úředníků v souvislosti s již přijatými i připravovanými instituty alternativních trestů. Toto usnesení bylo zrealizováno na většině okresních soudů k 1.1.1996, kdy na každém z těchto soudů vzniklo místo probačního úředníka.⁵⁷

V některých městech např. v Praze, v Brně, v Karlových Varech byly v roce 2000 vykonávány činnosti probace a mediace na úrovni tzv. pilotních středisek a ve stejném roce probíhal i projekt kvalifikačního vzdělávání budoucích úředníků a asistentů probační a mediační služby.⁵⁸

V České republice byla probační a mediační služba zřízena zákonem č. 257/2000 Sb. Tato služba provádí v rozsahu tohoto zákona úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení.

Právní východiska Probační a mediační služby vycházejí z těchto principů restorativní justice: motivace pachatele k odpovědnosti za spáchaný trestný čin; motivace pachatele k životu bez konfliktu se zákonem; efektivní řešení případů, rychlé a dostačující; účinná kontrola pachatelů; atd.⁵⁹

V rámci trestu obecně prospěšných prací je důležitá především probace, jíž se rozumí dle tohoto zákona organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění

⁵⁶ Urbánek, J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v ČR. Trestněprávní revue č. 7/2003, str.202.

⁵⁷ Větrovec, V. a kol.: Zákon o mediaci a probaci – komentář. Eurolex Bohemia 2002, str.7-9.

⁵⁸ Urbánek, J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v ČR. Trestněprávní revue č.7/2003, str.202.

⁵⁹ Větrovec V., a kol.: Zákon o mediaci a probaci – komentář. Eurolex Bohemia 2002, str.9.

z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů. (§ 2 odst. 1 z.č. 257/2000 Sb.)

Probační a mediační služba by měla vytvářet předpoklady k tomu, aby konkrétní věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo aby mohl být uložen trest nespojený s odnětím svobody. Za tímto účelem poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život. (§ 4 odst. 1 z.č. 257/2000 Sb.)

V rámci výkonu trestu obecně prospěšných prací vycházejí jednotlivá střediska Probační a mediační služby (dále jen „PMS“) z vlastních metodických příruček. Probační a mediační služba ČR například vydala „Metodický postup střediska PMS v rámci zajištění možností ukládání a výkonu trestu obecně prospěšných prací“. Tato příručka se skládá ze dvou částí, část A popisuje postup střediska PMS v rámci trestního řízení ve fázi před pravomocným rozhodnutím soudu, část B pak činnost střediska po pravomocném rozhodnutí soudu.⁶⁰

Po získání podnětu k zahájení činnosti zavede probační úředník střediska PMS probační spis a provede evidenci klienta do probačního rejstříku. V této fázi přihlíží probační úředník k případnému požadavku státního zástupce na zjištění stanoviska obviněného k možnosti uložení trestu obecně prospěšných prací. V rámci své práce může tedy probační úředník provést předjednání uložení tohoto trestu – tj. stručné seznámení klienta s podmínkami uložení tohoto trestu a s následným průběhem jeho výkonu a zjištění vlastní motivace klienta. Probační úředník současně s touto činností s klientem dojednává další možnosti

⁶⁰ Metodický standard činnosti PMS v oblasti trestu obecně prospěšných prací. PMS ČR 2003, str.1.

spolupráce a to jak v oblasti probačních tak i v oblasti mediačních činností. Činí také kroky směřující k navázání kontaktu s poškozeným, kterému nabízí možnost spolupráce při řešení následků trestného činu a informuje ho o možnostech alternativních způsobů řešení trestného činu.

Středisko PMS ve spolupráci a po dohodě s místně příslušným soudem mapuje situaci v regionu, jež se týká stávajících a nových možností výkonu trestu obecně prospěšných prací u státních i nestátních organizací a společně s tímto soudem vede aktuální evidenci požadavků na vykonání tohoto trestu.⁶¹

Část B této metodické příručky se zaměřuje na činnost po pravomocném rozhodnutí soudu o uložení tohoto trestu. Při zahájení činností střediska PMS směřující k přípravě podkladů pro vydání usnesení o nařízení výkonu trestu obecně prospěšných prací by středisko PMS mělo mít k dispozici minimálně tyto údaje: pravomocné rozhodnutí soudu o uložení trestu, opis rejstříku trestů, informace o stanovisku obviněného k možnosti uložení tohoto trestu, atd. V případě potřeby si probační úředník doplní potřebné informace z trestního spisu.

V případě, že má probační úředník k dispozici materiály o předjednání uložení tohoto trestu a zná některé okolnosti související s možnostmi odsouzeného vykonávat tento trest, pokusí se vytipovat vhodný požadavek na místo výkonu trestu. Jestliže jej nalezne, ověří jeho aktuálnost. Probační úředník průběžně pracuje na rozšíření požadavků poskytovatelů míst výkonu trestu obecně prospěšných prací a svou činnost koordinuje s příslušným soudem. Přehled požadavků by měl obsahovat konkrétní seznam druhů prací, místo, kde budou práce prováděny, rozsah prací, možný termín provedení prací, předpokládaný počet osob, případně i zvláštní požadavky, atd.⁶²

⁶¹ Metodický standard činnosti PMS v oblasti trestu obecně prospěšných prací. PMS ČR 2003, str.2-3.

⁶² Metodický standard činnosti PMS v oblasti trestu obecně prospěšných prací. PMS ČR 2003, str.3-4.

Odsouzený má povinnost se do 14 dnů od převzetí tohoto usnesení dostavit do organizace, kde má trest vykonávat. Jakmile se dostaví, je velmi důležité okamžitě uzavřít dohodu o realizaci trestu a harmonogram výkonu trestu.⁶³

Pokud je to z časových důvodů možné, zúčastní se probační úředník úvodního projednání podmínek výkonu trestu u daného poskytovatele spolu s klientem a na místě samém ověří podmínky výkonu konkrétních prací a jejich organizační zajištění. V případě, kdy se probační úředník dozví o tom, že se klient na projednání podmínek výkonu trestu do dané instituce nedostavil do 14 dnů ode dne doručení usnesení o nařízení výkonu trestu, ověří nahlédnutím do soudního spisu, zda klientovi bylo doručeno usnesení. Jestliže usnesení bylo doručeno, probační úředník zkontaktuje klienta znovu a upozorní ho na jeho povinnosti při výkonu trestu s důrazem na možné důsledky jeho pasivního přístupu k výkonu uloženého trestu.

Instituce neprodleně informuje probačního úředníka o datu zahájení výkonu trestu, přičemž tuto informaci může sdělit telefonicky, mailem či písemně. Probační úředník tuto informaci zanesení do probačního spisu a písemně ji sdělí soudu.

Jestliže klient dodržel základní podmínky nástupu výkonu trestu, zahájil samotný výkon prací a rovněž trest obecně prospěšných prací podle dohodnutého harmonogramu vykonává, probační úředník provádí dle aktuální potřeby, minimálně jedenkrát za dva měsíce, kontrolu výkonu prací. Získané informace zaznamenává do probačního spisu.

Zjistí-li instituce, že odsouzený neprovádí bez závažného důvodu uložené práce dle sjednaného harmonogramu a v dohodnutém rozsahu a kvalitě, vyrozumí o tom neprodleně středisko PMS. Po získání takovéto informace probační úředník kontaktuje klienta za účelem zjištění důvodů porušení podmínek výkonu trestu. V případě, že klient přes upozornění nadále trest

⁶³ Příručka pro poskytovatele obecně prospěšných prací, PMS ČR.

nevykonává, zašle mu středisko PMS doporučeně do vlastních rukou poslední výzvu k nástupu trestu. Pokud klient do 14 dnů od převzetí poslední výzvy trest nezačne vykonávat, podává probační úředník soudu návrh na přeměnu tohoto trestu na trest odnětí svobody.⁶⁴

Soud může na základě podání návrhu příslušného střediska PMS nebo i bez takového návrhu rozhodnout o přeměně tohoto trestu na trest odnětí svobody. Bylo by vhodné, kdyby soud informoval příslušné středisko PMS o konání každého veřejného zasedání ve věci přeměny trestu. Soud je rovněž oprávněn rozhodnout na žádost odsouzeného o odkladu, přerušení nebo upuštění od výkonu trestu obecně prospěšných prací. Je vhodné, aby soud v těchto případech informoval příslušné středisko.

V rámci kontroly vedení řádného života si probační úředník zve klienta na pravidelné konzultace a oslovuje také sociální okolí klienta, zvláště v případech mladistvých a mladých dospělých odsouzených.

Probační úředník po ukončení výkonu trestu odsouzeným tuto skutečnost písemně oznámí soudu a přiloží hodnocení výkonu, které je součástí dohody o realizaci výkonu trestu. Současně informuje soud o průběhu výkonu, o plnění případně soudem stanovených přiměřených povinností a omezení, o tom, jak klient hradil způsobenou škodu a jaké kroky byly učiněny v souvislosti s urovnáním narušených vztahů mezi odsouzeným a poškozeným. Poté zjistí, jakým způsobem byla věc klienta soudem ukončena a po obdržení pravomocného rozhodnutí ve věci jej uloží do probačního spisu a klienta vyřadí z aktuální evidence střediska PMS.⁶⁵

⁶⁴ Metodický standard činnosti PMS v oblasti trestu obecně prospěšných prací. PMS ČR 2003, str.5-7.

⁶⁵ Metodický standard činnosti PMS v oblasti trestu obecně prospěšných prací. PMS ČR 2003, str.7-8.

3.3.3. Zákon o vyšších soudních úřednících

Funkce vyššího soudního úředníka byla do našeho právního řádu zavedena zákonem č. 189/1994 Sb. Vymezení institutu vyšších soudních úředníků a jeho působení se inspirovalo zejména právními úpravami Rakouska a Německa. Tato funkce měla být zřízena u všech stupňů soudů, především však u okresních soudů, kde jejich uplatnění bude možné v občanském soudním řízení i v trestním soudním řízení. Zřízením této funkce mělo dojít zejména k odbřemenění soudců od jednodušších úkonů a od administrativní práce.⁶⁶

Od 1.7.2008 je účinný nový zákon o vyšších soudních úřednících č. 121/2008. Dle ustanovení tohoto zákona je vyšší soudní úředník oprávněn samostatně provádět v rozsahu stanoveném tímto nebo zvláštním zákonem úkony soudu v občanském soudním řízení, v soudním řízení správním, v trestním řízení a v jiné činnosti soudu. Vyšším soudním úředníkem může být občan České republiky, který je bezúhonný a úspěšně ukončil studium vyšších soudních úředníků, či má ukončené vysokoškolské vzdělání absolvováním bakalářského nebo magisterského programu v oblasti práva. Vyšší soudní úředník vykonává úkony soudu na základě rozvrhu práce.

Na rozdíl od předchozího zákona jsou pravomoci vyšších soudních úředníků vymezeny negativně. Dle § 12 zákona č. 121/2008 Sb., nestanoví-li zvláštní zákon jinak, může vyšší soudní úředník provádět veškeré úkony soudu prvního stupně s výjimkou úkonů, které jsou v tomto paragrafu písm. a) – f) uvedeny. Vzhledem k tomu, že výkon trestů není v § 12 mezi výjimky zařazen, je vyšší soudní úředník oprávněn nařídit výkon trestu obecně prospěšných prací a provádět soudní kontrolu výkonu tohoto trestu. (§§ 1 -12 z.č. 121/2008 Sb.)

⁶⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 189/1994 Sb.

V roce 2008 přijala vláda ČR usnesení k reformním opatřením v resortu spravedlnosti a plánu jejich realizace v letech 2008 až 2010, čímž vzala na vědomí Koncepti reformy justice v letech 2008 až 2010, podle které Ministerstvo spravedlnosti provádí kroky v rámci reformy justice. Jedním z těchto kroků je i úprava působení vyšších soudních úředníků. Dle této koncepce se nemá do budoucna navyšovat počet soudců ale počet vyšších soudních úředníků, v poměru za jednoho soudce čtyři noví vyšší soudní úředníci. Jako vyvážení větších pravomocí budou mít vyšší soudní úředníci povinnost se dále vzdělávat na Justiční akademii či na vysokých školách.⁶⁷

3.3.4. Vnitřní a kancelářský řád okresních, krajských a vrchních soudů

V instrukci Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, uveřejněné pod č. 1/2002 Sbírky instrukcí a sdělení, je výkon trestu obecně prospěšných prací upraven v § 72. Dle tohoto ustanovení je k řízení a rozhodování o výkonu tohoto trestu příslušný soud, v jehož obvodu se tento druh trestu vykonává.

Na základě požadavků předávaných obecními úřady a obecně prospěšnými institucemi vede soud jednotnou evidenci požadavků obcí na provedení obecně prospěšných prací, z níž je zejména patrné místo požadovaného výkonu, druh a rozsah práce, možná doba výkonu práce a zvláštní podmínky, za nichž lze práce vykonávat. Pověřený pracovník soudu ve spolupráci se střediskem probační a mediační služby průběžně tuto evidenci aktualizuje podle nových požadavků. Pokud soud zjistí, že některý z požadavků obcí nesplňuje podmínky tohoto trestu, vyrozumí o tom neprodleně žadatele.

⁶⁷ Koncepce Reforma justice 2008 až 2010, internetový zdroj: portal.justice.cz

Stejnopis rozhodnutí o druhu a místě výkonu trestu obecně prospěšných prací zašle soud k projednání konkrétních podmínek výkonu trestu obecnímu úřadu nebo instituci, u níž se má trest vykonávat. Zároveň adresáta vyzve, aby soudu neprodleně sdělil, pokud se odsouzený ve lhůtě 14 dnů ode dne doručení usnesení o nařízení výkonu trestu k projednání podmínek nedostaví, určené práce z jakéhokoli důvodu nevykonává nebo v jejich výkonu nepokračuje, případně kdy celý trest vykonal. O nařízení výkonu trestu zároveň vyrozumí středisko probační a mediační služby, které zajistí kontrolu výkonu trestu i způsobu života odsouzeného v době výkonu trestu.

Stejnopisem pravomocného rozhodnutí vyrozumí soud příslušný obecní úřad a středisko probační a mediační služby o odkladu a přerušení výkonu trestu nebo o odvolání těchto institutů, o upuštění od výkonu trestu, jakož i o přeměně trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody.

O upuštění od výkonu tohoto trestu a o přeměně trestu vyrozumí soud po právní moci svého rozhodnutí Rejstřík trestů. Obdobně ho vyrozumí i o datu, kdy byl trest uložen.

Pokud nabylo právní moci rozhodnutí o přeměně trestu obecně prospěšných prací, nařizuje výkon takového trestu a činí případně další rozhodnutí před nástupem trestu odnětí svobody soud, který o přeměně rozhodl. K těmto úkonům si zpravidla vyžádá trestní spis nebo jiné podklady od soudu, který o uložení trestu rozhodl. Opis pravomocného rozhodnutí zašle soudu, který rozhodl v I. stupni. (*§ 72 Instrukce Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, uveřejněná pod č. 1/2002 Sbírky instrukcí a sdělení*)

4. Subjekty vystupující při aplikaci trestu obecně prospěšných prací

V našem právním řádu neexistuje jiný institut trestního práva, při jehož uplatňování je zapojeno takové množství subjektů, jako v případě institutu obecně prospěšných prací.

Mezi subjekty v rámci výkonu tohoto trestu řadíme okresní soud (soudce a vyššího soudního úředníka), odsouzeného, probační a mediační službu, poskytovatele (obce či obecně prospěšné instituce).

Bude-li přijata novela trestního řádu, která je nyní projednávána v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR jako sněmovní tisk č.574 a zavádí do trestního práva nový odklon a to dohodu o vině a trestu, přibude mezi subjekty další subjekt státní zástupce, který bude oprávněn uzavřít s obviněným tuto dohodu o vině a trestu. Vzhledem k tomu, že tato dohoda může být uzavřena jen u přečinů, je zde možné uplatnění trestu OPP.⁶⁸

K uložení tohoto trestu dochází v naprosté většině případů v řízení u okresního soudu a to formou rozsudku či trestního příkazu. Výjimečně k tomu může dojít v řízení před krajským soudem jako soudem I. stupně (např. při odchýlném právním posouzení věci, při odsouzení jen pro některý z více trestných činů, apod.) Vlastní výkon trestu zabezpečuje vždy okresní soud. Okresní soud v jehož obvodu se trest vykonává, je příslušný k řízení a rozhodování o všech otázkách souvisejících s jeho výkonem.⁶⁹

Jakmile nabude odsuzující rozsudek právní moci je buďto zaslán soudu příslušnému k výkonu trestu dle bydliště odsouzeného, nebo jedná-li se o příslušný soud k výkonu, zašle vyšší soudní úředník pravomocný rozsudek s obžalobou a výpisem z rejstříku trestů příslušnému středisku Probační

⁶⁸ Sněmovní tisk č.574, internetový zdroj: www.psp.cz

⁶⁹ Draštík, A. – Hasch, K. – Kabátová, I.: K výkonu trestu obecně prospěšných. Trestní právo 4/99; str.16.

a mediační služby. Po získání informací od probační a mediační služby ohledně projednaných podmínek výkonu trestu s odsouzeným, nařídí vyšší soudní úředník výkon trestu formou usnesení. Pravomocné usnesení o nařízení výkonu trestu zašle opět příslušné probační a mediační službě. Poté shromažďuje informace ohledně průběhu výkonu trestu. Je-li soudu doručen návrh na změnu výkonu trestu (např. změnu místa výkonu) rozhodne o tomto návrhu sám vyšší soudní úředník usnesením bez předložení soudci. Je-li však soudu předložen probační a mediační službou návrh na přeměnu trestu na trest odnětí svobody, nebo odsouzeným návrh na přerušování, upuštění či odklad výkonu trestu, vyšší soudní úředník pouze získá stanovisko poskytovatele, nebo zdravotní dokumentaci odsouzeného a věc předá soudci k rozhodnutí.

Soudce může usnesením přeměnit trest na trest odnětí svobody, přerušit či upustit od výkonu trestu nebo odložit výkon trestu. O těchto všech rozhodnutích je informována probační a mediační služba.

Jestliže odsouzený trest řádně a včas vykoná, sdělí tuto informaci probační úředník vyššímu soudnímu úředníkovi, který vyrozumí rejstřík trestů, jenž tento trest z rejstříku vymaže a na odsouzeného se tímto hledí jako na netrestaného.

Dalším subjektem je odsouzený, kterému po právní moci rozsudku vzniká povinnost řádně a včas vykonat uložený trest obecně prospěšných prací. Tento trest je především povinen vykonat sám, osobně, bezplatně a ve svém volném čase. Po obdržení pravomocného rozsudku je pozván k příslušnému probačnímu úředníkovi, který s ním projedná podmínky výkonu trestu. Po převzetí usnesení o nařízení výkonu trestu má odsouzený povinnost dostavit se do 14 dnů k příslušnému poskytovateli k sepsání dohody o výkonu a k sestavení harmonogramu výkonu prací. Odsouzený by měl být proškolen v rámci bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a také má právo na pracovní či ochranné pomůcky jako jakýkoli jiný zaměstnanec.

V průběhu výkonu trestu je odsouzený pod kontrolou příslušné probační a mediační služby. Má právo podávat návrhy na změnu výkonu, odklad, přerušování či upuštění od výkonu trestu, tyto návrhy může podložit zdravotními zprávami či stanovisky.

Jestliže trest řádně a včas vykoná, sdělí tuto informaci poskytovatel probační a mediační službě, která ji dále předá příslušnému soudu. Poté je mu tento trest vymazán z rejstříku trestů a tudíž se na něj hledí jako na netrestaného, což je jednou z výhod tohoto alternativního trestu.

Velmi významnou roli hraje v rámci výkonu trestu obecně prospěšných prací probační a mediační služba. Z vlastní iniciativy vyhledává nové poskytovatele a shromažďuje nabídky volných pracovních míst pro výkon tohoto trestu. Po obdržení pravomocného rozsudku, jímž byl uložen trest obecně prospěšných prací, obžaloby a výpisu z rejstříku trestů, vyzve odsouzeného aby se dostavil k projednání podmínek výkonu trestu. Při tomto projednání zjistí probační úředník stanovisko odsouzeného, zdravotní omezení, a poté vybere možného poskytovatele práce. Tyto informace zašle vyššímu soudnímu úředníkovi, který vydá usnesení o nařízení výkonu trestu, jež obsahuje povinnost pro odsouzeného dostavit se do 14 dnů ode dne převzetí k poskytovateli. Toto nařízení výkonu trestu opět zašle probačnímu úředníkovi, který tuto informaci oznámí poskytovateli.

Probační úředník provádí kontrolu průběhu výkonu trestu a to již od samého počátku, to znamená, že kontroluje i dodržení lhůty 14 dnů na dostavení se k poskytovateli. Jinak provádí kontrolu alespoň jednou za dva měsíce. Nedostaví-li se, nebo nevykonává-li trest řádně, vyzve odsouzeného k podání vysvětlení a určí lhůtu k nápravě. Jestliže dojde k dalšímu porušení dohody o výkonu trestu podá probační úředník na soud návrh na přeměnu trestu na trest odnětí svobody.

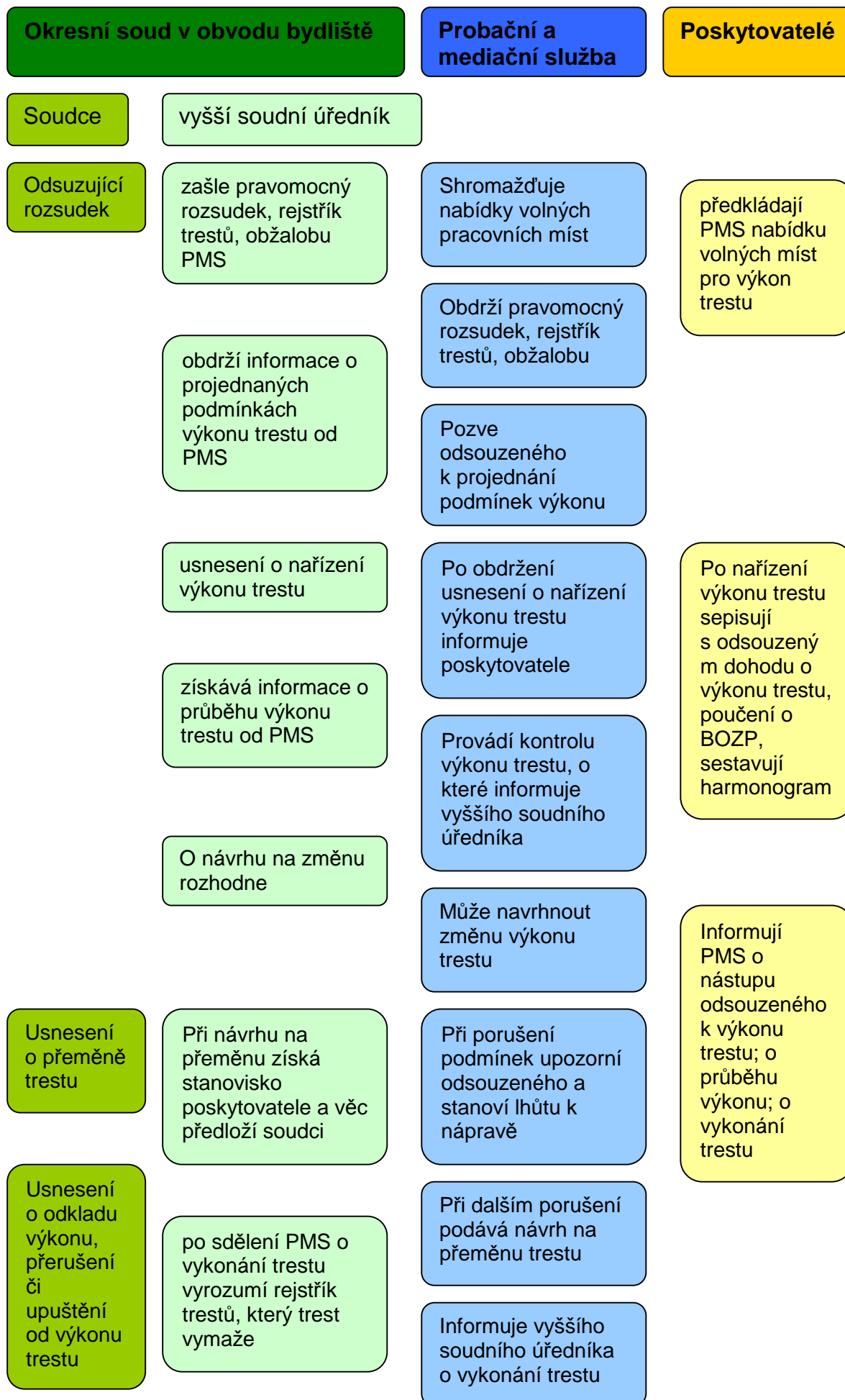
Vykoná-li odsouzený trest řádně a včas, informuje o tom probační úředník vyššího soudního úředníka. Poté co mu soud

sdělí, že věc byla skončena, ukončí probační spis a odsouzeného vyškrtně z aktuální evidence.

Posledním subjektem jsou poskytovatelé práce, tedy obec či obecně prospěšné instituce státní i soukromé. Poskytovatelé jsou především v kontaktu s probační a mediační službou, která poskytovatelům pomáhá se splněním podmínek, aby mohli zaměstnávat odsouzené k trestu obecně prospěšných prací. Poskytovatelé nahlašují probační a mediační službě volná pracovní místa. Po nařízení výkonu trestu probační úředník informuje poskytovatele, ke kterému by se měl odsouzený do 14 dnů dostavit. Jakmile se odsouzený dostaví k projednání podmínek výkonu trestu sepíše s ním poskytovatel dohodu o výkonu práce, časový harmonogram prací a poučí ho o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci. Dále ho seznámí s konkrétní prací, s pracovištěm, s pracovním kolektivem, předá mu pracovní a ochranné pomůcky.

Poskytovatel informuje probačního úředníka o nástupu odsouzeného k výkonu prací. Dále provádí prvotní kontrolu, při porušení dohody o práci či harmonogramu prací informuje příslušného probačního úředníka. Je-li podán návrh na přeměnu trestu na trest odnětí svobody soud si vyžádá jeho stanovisko ohledně odsouzeného, zejména je důležité sdělení kolik hodin z nařízeného trestu vykonal. Probační úředník poté dává poskytovateli na vědomí rozhodnutí soudu o přeměně. Přičemž dle judikátu Nejvyššího soudu R 50/1999 poskytovatel může povolit výkon prací odsouzenému až do pravomocného rozhodnutí o přeměně.

Vykoná-li odsouzený svůj trest dle dohody o výkonu prací, oznámí to poskytovatel probačnímu úředníkovi, který jej zpětně informuje o skončení věci a o vyškrtnutí odsouzeného z evidence.

5. Problémy týkající se trestu obecně prospěšných prací

5.1. Horní hranice sazby u trestných činů, za které je možné uložit trest obecně prospěšných prací

Podle ustanovení § 45 odst. 1 tr.zák., může soud uložit trest obecně prospěšných prací, odsuzuje-li pachatele za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let.

Ani z důvodové zprávy k novele č. 152/1995 Sb., ani z jiných pramenů nelze zjistit, na základě jakých hledisek byla stanovena horní hranice sazby.⁷⁰ Přestože je v důvodové zprávě řečeno, že tohoto trestu má být využíváno zejména pro méně závažné trestné činy, výše horní sazby to v podstatě popírá. Okruh takto vymezených trestných činů je dosti široký od § 106 tr.zák., ohrožení utajované informace až po vojenské trestné činy uvedené v §§ 273, 274, 275, 276 a dále. Tento trest lze uložit např. i za trestné činy omezování osobní svobody dle § 231 odst. 1, 2 tr.zák., vydírání dle § 235 dost. 1 tr.zák. nebo útok na veřejného činitele dle § 155 odst. 1, 2 tr.zák., které rozhodně nelze považovat za méně závažné trestné činy.⁷¹

Je možné říci, s ohledem na krátkou dobu přípravy novely č. 152/1995 Sb., že stanovená maximální hranice trestu odnětí svobody na 5 let byla přijata bez jakéhokoliv rozboru a neodpovídá ani zahraniční úpravě pro ukládání trestu obecně prospěšných

⁷⁰ Hanák V.: Sazba trestu obecně prospěšných prací a jeho přeměna v trest odnětí svobody. Právní praxe č.4/1998, str. 231-232.

⁷¹ Urbánek, J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice. Trestněprávní revue č.7/2003, str.203.

prací, kde tento trest většinou nahrazuje velmi krátké tresty odnětí svobody např. v Nizozemí do 6 měsíců.⁷²

Lze tedy pochybovat o naplnění účelu trestu, je-li uložen trest obecně prospěšných prací za závažnější trestné činy, které však splňují podmínku horní hranice sazby odnětí svobody do 5 let. O nenaplnění účelu lze hovořit i v případě, kdy odsouzený řádně a včas nevykoná trest obecně prospěšných prací a tento je přeměněn na trest odnětí svobody. Při současném přepočtu 2 hodiny neodpracovaných obecně prospěšných prací 1 den odnětí svobody, i v případě, kdy by byl pachateli uložen trest 400 hodin a on neodpracoval ani jednu hodinu, bude mu uložen trest odnětí svobody ve výměře 200 dnů, což v případě závažnějšího trestného činu, kde by mu hrozil trest např. od tří do pěti let, je velmi málo a nenaplnuje to tedy účel trestu.

5.2. Ukládání trestů nevhodným pachatelům

Účinnost trestu obecně prospěšných prací je velmi odvislá od vhodného pachatele. Většina pracovníků Probační a mediační služby je pro ukládání tohoto trestu zejména u prvopachatelů a mladistvých.⁷³

Vzhledem k tomu, že trest obecně prospěšných prací je možné dle § 314e, odst. 2 tr.ř., uložit i trestním příkazem, jeho obliba mezi soudci velmi vzrostla, a to bohužel i na úkor účelnosti tohoto trestu. Často je tento trest uložen, aniž by si soudce předem zjistil stanovisko či zdravotní stav pachatele, a také zdali v minulosti řádně a včas vykonal trest obecně prospěšných prací, jestliže mu byl již v minulosti uložen.

S ohledem na počet uložených trestů obecně prospěšných prací, roste tedy také počet trestů uložených nevhodným osobám,

⁷² Hanák, V.: Sazba trestu obecně prospěšných prací a jeho přeměna v trest odnětí svobody. Právní praxe č.4/1998, str. 235.

⁷³ Žatecká, E.: Poznatky z praxe probačních pracovníků. Trestněprávní revue č.6/2007; str.181.

kteře ani nenastoupí k výkonu trestu, nebo nastoupí, ale trest řádně nevykonají. V podstatě se tak odsouzení jen snaží oddálit výkon trestu odnětí svobody a také tímto mohou získat mnohem mírnější trest, co se týče výměry trestu. Roste tak počet přeměn tohoto trestu na trest odnětí svobody, čímž se opět přeplňují věznice odsouzenými s krátkodobými tresty odnětí svobody. Tím je podemílána jedna z hlavních výhod alternativního trestu, tedy zmenšení vězeňské populace.⁷⁴

Problémem také může být kombinace trestu obecně prospěšných prací s nevhodným dalším trestem, např. s trestem zákazu pobytu. Jedná-li se o člověka, který má jako trvalé bydliště nahlášen obecní úřad a zdržuje se na území jiného města, kde je mu uložen trest zákazu pobytu společně s trestem obecně prospěšných prací, je v podstatě jisté, že daná osoba trest obecně prospěšných prací nevykoná, neboť se v místě trvalého pobytu nezdržuje a trest tedy bude přeměněn na trest odnětí svobody.⁷⁵

5.3. Stanovisko nebo souhlas pachatele ?

Ukládání trestu obecně prospěšných prací nevhodné osobě se dá předejít předjednáním možnosti uložení tohoto trestu s pachatelem. Dle zákona by soud měl přihlídnout ke stanovisku pachatele ohledně uložení trestu obecně prospěšných prací, přesto se v praxi většinou předjednání nekoná, vzhledem k tomu, že trest je ukládán trestním příkazem a neprobíhá tudíž hlavní líčení. Podle soudců, nesouhlasí-li pachatel s uloženým trestem, může si podat odpor, a v nařizeném hlavním líčení již jeho stanovisko bude zjištěno.

Tato praxe ve světě není obvyklá, nejenže je ve většině států, kde je tento trest zaveden, nutné zjistit souhlas, nejen

⁷⁴ Barbořík, M.: Trest obecně prospěšných prací – aktuální problémy a jejich řešení. Trestní právo č.5/2006, str. 5.

⁷⁵ Rozhovor s vyšším soudním úředníkem na trestním úseku Okresního soudu v Liberci.

stanovisko, ale tento souhlas je jednou z podmínek možnosti uložení trestu obecně prospěšných prací, nestačí tedy k němu jen přihlédnout. Jedním z důvodů, proč je souhlas v těchto státech vyžadován, je obava, aby se použití obecně prospěšných prací nedostalo do konfliktu se zákazem nucené práce. Dalším významným důvodem je výchovný prvek trestu. Vyjádřeným souhlasem pachatel na sebe bere povinnosti spojené s výkonem tohoto trestu. Posledním důležitým důvodem je respektování citelnosti trestu. Obecně prospěšné práce jsou většinou manuální práce vykonávané na veřejnosti v místě bydliště odsouzeného, což by mohlo být některými pachateli považováno za příliš citelné, neodpovídající svou úměrností spáchanému trestnému činu.⁷⁶

Otázkou souhlasu se zabývají odborné kruhy již od zavedení tohoto trestu do našeho právního řádu novelou č.152/1995 Sb. Novela dokonce nezaváděla ani povinnost soudu přihlédnout ke stanovisku pachatele. Tato povinnost byla do právního řádu zavedena až novelou 265/2001 Sb.

Z penitenciárního hlediska musí mít alternativní trest na odsouzeného pozitivní účinek, aby vedl řádný život. To však předpokládá pozitivní motivaci pachatele, kterou lze nejjednodušeji navodit při získání souhlasu v rámci předjednání možnosti uložení trestu obecně prospěšných prací.⁷⁷

Negativní postoj pachatele k tomuto trestu může být od počátku překážkou v jeho výkonu, a jeho uložení se může stát jen formalitou, po které bude následovat přeměna na trest odnětí svobody. Navíc projev nesouhlasu může být někdy signálem nepřiměřené citelnosti ve vztahu k pachateli.

Zakotvení souhlasu pachatele s uložení trestu obecně prospěšných prací jako podmínky jeho uložení je doporučováno i Radou Evropy v Doporučení R (92) 16, Evropská pravidla o alternativních trestech a opatřeních, kde je zdůrazněno, že

⁷⁶ Vanduchová, M.: K novému trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe č. 7/1996, str. 398.

⁷⁷ Barbořík, M.: Trest obecně prospěšných prací – aktuální problémy a jejich řešení. Trestní právo č. 5/2006, str. 8-9.

zakotvení souhlasu je z penitenciárního hlediska žádoucí, pokud jde o pozitivní motivaci a především z hlediska resocializačních efektů tohoto trestu.⁷⁸

Zejména tedy z penitenciárního hlediska by bylo dobré, kdyby byla podmínka souhlasu pachatele s uložením trestu obecně prospěšných prací zavedena i do našeho právního řádu.

Právní otázky související s požadavkem souhlasu se zaměřují především na problematiku nucených prací, která bude rozebrána dále.

5.4. Obecně prospěšné práce versus nucené práce

Jak již bylo řečeno, právní otázky související s vyžadováním souhlasu pachatele, se zaměřují zejména na problematiku nucené práce. Ve většině evropských států, kde je tento trest zaveden, je právě souhlas spojován s tím, že se nejedná o nucené práce, jelikož jsou tyto práce díky souhlasu vykonávány dobrovolně. To bývá vyčítáno naší úpravě, kde není podmínkou uložení tohoto trestu souhlas pachatele.

Otázka nucených prací je v našem právním řádu upravena v Listině základních práv a svobod v čl. 9, který uvádí, že nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám. Dále v odstavci 2 jsou uvedeny případy, na které se tento článek nevztahuje, pod písmenem a) je uvedeno: práce ukládané podle zákona osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody. (čl. 9 z.č. 23/1991 Sb.)

Česká republika je samozřejmě vázána i ratifikovanými mezinárodními smlouvami. Z pohledu Úmluvy č. 29 Mezinárodní organizace práce o nucené nebo povinné práci je česká právní

⁷⁸ Sotolář, A. - Púry, F. - Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C.H.Beck, Praha 2000, str. 318.

úprava trestu obecně prospěšných prací vyhovující, neboť odpovídá výjimce této Úmluvy, podle níž nucená práce nezahrnuje žádnou práci, která se na kterékoli osobě vymáhá v důsledku odsouzení soudním rozhodnutím, pokud se tato práce vykonává pod dohledem a kontrolou veřejného úřadu. Podobnou úpravu obsahuje i Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.⁷⁹

Poněkud odlišně upravuje nucené práce Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který mezi nucené práce nezahrnuje těžké práce v zemích, kde je možno uvalit trest vězení s těžkou prací, byl-li vynesena takový rozsudek a dále práce, které se normálně vyžadují od osoby, která je ve vazbě v důsledku pravomocného platného rozhodnutí soudu, nebo od osoby, která je podmíněně propuštěna z takové vazby.⁸⁰ Je otázkou, zdali pod tato ustanovení lze zahrnout náš trest obecně prospěšných prací.

Přestože ze závazných právních dokumentů vyplývá, že výkon obecně prospěšných prací uložených soudním rozhodnutím, nelze považovat za nucenou práci, přetrvává spor, zda nejde o donucení k práci ve všech případech, kdy se pro ni pachatel nerozhodl dobrovolně a její výkon je vyžadován pod hrozbou sankce. Jestliže je nepřípustné donucování k práci pod hrozbou jakékoliv sankce, možnost přeměny trestu na trest odnětí svobody, by mohlo být považováno za určitý druh hrozby. Proto je předchozí souhlas považován za dostatečnou právní překážku, aby tento trest mohl být chápán jako určitá forma nucené práce.⁸¹

5.5. Sazba trestu obecně prospěšných prací

Soud by se měl při ukládání trestu obecně prospěšných prací zaobírat i tím, zdali je v silách pachatele uložený trest

⁷⁹ Barbořík, M.: Trest obecně prospěšných prací – aktuální problémy a jejich řešení. Trestní právo č.5/2006, str.9.

⁸⁰ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech přijatý Valným shromážděním OSN 16.12.1966.

⁸¹ Karabec, Z. – Rozum, J.: K problematice souhlasu pachatele s uložením trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe č.4/1998; str.228.

vykonat. Pokud je pracujícímu člověku uložen trest 400 hodin obecně prospěšných prací, je velmi obtížné tyto hodiny odpracovat během jednoho roku.⁸²

Jestliže je odsouzený zaměstnán, na odpracování trestu ve výměře 400 hodin, by musel pracovat 8 hodin denně po 50 dní. Je pak otázkou, zda lze takový trest považovat za přiměřený. Právě s ohledem na tuto skutečnost by měl soud vždy přihlídnout k osobě pachatele.

Někteří odborníci jsou právě z důvodu nemožnosti výkonu tohoto trestu v roční lhůtě, pro snížení horní hranice sazby, což se objevuje i v připravované rekodifikaci trestního zákona, na 300 hodin. S ohledem na to, že je tento trest možné uložit za trestné činy s horní hranicí sazby 5 let, nejsem pro tuto variantu. Jednou z možností, jak tuto situaci řešit je předjednání uložení tohoto trestu s pachatelem.⁸³

5.6. Počátek běhu lhůt

V usnesení o nařízení výkonu trestu obecně prospěšných prací musí být odsouzený poučen o povinnosti dostavit se do 14 dnů od oznámení tohoto rozhodnutí k poskytovateli. Proti tomuto usnesení není stížnost přípustná. Dnem oznámení usnesení o nařízení výkonu trestu také počíná běžet roční lhůta pro vykonání tohoto trestu.

Je však možné určit přesný počátek běhu těchto lhůt? Vzhledem k tomu, že proti tomuto usnesení není stížnost přípustná, nabývá právní moci dnem nařízení, pokud je doručeno. U odsouzeného však přichází v úvahu i fikce doručení, což znamená, že nebyl-li odsouzený zastížen v místě bydliště byla

⁸² Žatecká, E.: Poznatky z praxe probačních pracovníků (možné náměty de lege ferenda). Trestněprávní revue č. 6/2007, str. 183.

⁸³ Fryšták, M. – Žatecká, E.: Trest obecně prospěšných prací z pohledu nového trestního zákoníku a případných změn dalších souvisejících předpisů. Trestní právo č.9/2007, str.6.

zásilka uložena na poště, po 10 dnech, nebyla-li vyzvednuta, se na ni hledí, jakoby byla doručena. Tím pádem je doručení vykááno, ale odsouzený o nařizení výkonu trestu ani o stanovené povinnosti vědět nemusí, přesto mu již běží lhůta jak 14 dní tak 1 roku.

Možným řešením je buďto zachovat současnou úpravu a pouze povinnost zjistit si, zdali byl již výkon trestu soudem nařizen, přenést na odsouzeného, nebo změnit současnou právní úpravu tak, že povinnost dostavit se k Probační a mediační službě na projednání podmínek výkonu tohoto trestu bude zahrnuta již v rozsudku či trestním příkazu, kterým je trest obecně prospěšných prací uložen. Tím by se vyřešily situace, kdy výkon v podstatě není nařizen, vzhledem k tomu, že odsouzenému není možné toto nařizení doručit a to ani fikcí, a tím není možná ani přeměna trestu na trest odnětí svobody. Poté by se dalo vycházet z toho, že i nedostavení se k projednání podmínek výkonu u Probační a mediační služby je porušením řádného života a tím by byla splněna podmínka pro přeměnu.⁸⁴

5.7. Odpovědnost za škodu vzniklou v rámci výkonu trestu obecně prospěšných prací

Naše právní úprava dostatečně neupravuje odpovědnost za škodu v rámci výkonu trestu obecně prospěšných prací, a to ani u poskytovatelů ani u odsouzeného, což může odrazovat potencionální poskytovatele těchto prací. Například v Nizozemí musí být odsouzený k výkonu obecně prospěšných prací pojištěn a s poskytovatelem sepisuje smlouvu o odpovědnosti za škodu, a o sociálním pojištění.

⁸⁴ Osobní rozhovor s vyšším soudním úředníkem z trestního oddělení Okresního soudu v Liberci.

V České republice se při stanovení podmínek odpovědnosti za škodu postupuje podle obecných předpisů občanského zákoníku. Zásadně je tedy předpokladem vzniku odpovědnosti porušení právní povinnosti, které je v příčinné souvislosti se vzniklou škodou. Pokud by např. obec zaviněně způsobila odsouzenému škodu na majetku, byla by povinna nahradit skutečnou škodu a ušlý zisk. Jestliže by došlo ke vzniku odpovědnosti za škodu na zdraví, obec by hradila poškozenému jednorázově bolestné a náhradu za ztížení společenského uplatnění, dále ztrátu jeho výdělku, a to jak po dobu pracovní neschopnosti, tak i po jejím skončení nebo při invaliditě.

Na škodu vzniklou v souvislosti s výkonem trestu obecně prospěšných prací se nevztahuje úprava odpovědnosti za škodu dle zákoníku práce, čímž je postavení odsouzeného k tomuto trestu ve srovnání s odsouzeným k trestu odnětí svobody z hlediska náhrady škody méně výhodné.

Rada Evropy ve svém Doporučení č. R (92) 16, Evropská pravidla o alternativních trestech a opatřeních, uvádí jako pravidlo 68, že pracovní podmínky pachatelů, kteří vykonávají obecně prospěšné práce, budou v souladu s obecně platnou legislativou o zdravotnictví a bezpečnosti práce. Odsouzení mají být pojištěni proti nehodě, zranění a veřejné odpovědnosti.⁸⁵

Bylo by tedy vhodné i v našem právním řádu upravit pojištění odsouzených za škodu, která vznikne jim, nebo za kterou jsou odpovědní. Dle Rady Evropy není vhodné, aby tyto náklady nesl pachatel, a není správné, aby tato povinnost přešla na poskytovatele, protože by je to mohlo odradit od poskytování míst pro výkon tohoto trestu, tudíž by měl platit toto pojištění stát.

⁸⁵ Malinová, K.: Náhrada škody způsobené při výkonu trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe č.4/98, str.241-243.

5.8. Vedení řádného života

Probační úředníci často uvádějí, že soud by měl trest obecně prospěšných prací ukládat důsledněji a také důsledněji a přísněji konat v případech, kdy by mělo dojít k jeho přeměně. Často dochází k tomu, že soud umožňuje výkon tohoto trestu i po uplynutí zákonné roční lhůty.

Problémy vznikají s pojmem řádný život, kdy není ustálená praxe, co se dá již uznat za porušení řádného života. Tyto otázky jsou často řešeny Nejvyšším soudem v rámci jeho ujednocování rozhodování obecných soudů. Je například možné již v průběhu jednoleté lhůty přeměnit tento trest na trest odnětí svobody?⁸⁶

Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23.10.1998 sp.zn. 7Tz 138/98, kterým zamítl stížnost pro porušení zákona, je možné přeměnit trest obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody i v neskončené roční lhůtě. Jestliže odsouzený, aniž mu v tom něco závažného brání nezačne v určené lhůtě vykonávat uložený trest, jsou tím splněny podmínky pro přeměnu trestu.⁸⁷

Problém vzniká v okamžiku, kdy odsouzený ještě nemá stanoven harmonogram prací, tudíž neporuší stanovenou lhůtu k nástupu do práce. Obvykle za této situace nelze trest obecně prospěšných prací přeměnit z důvodu neodpracování. Je tedy možné i toto nedostavení se k dohodnutí pracovního harmonogramu považovat za porušení podmínek vedení řádného života v době výkonu trestu?

Co se týče vykonávání trestu i po uplynutí roční lhůty, jde pouze o benevolenci soudu, která by neměla být, protože prodlévání s přeměnou trestu snižuje jeho výchovný účinek. Stejně tak, jakmile nabude právní moci rozhodnutí o přeměně trestu, není možné nechat odsouzeného dále vykonávat trest

⁸⁶ Fryšták M. – Žatecká, E.: Trest obecně prospěšných prací z pohledu nového trestního zákoníku a případných změn dalších souvisejících předpisů. Trestní právo č. 9/2007, str.7.

⁸⁷ Drašík, A. – Hasch, K. – Kabátová, I.: K výkonu trestu obecně prospěšných prací. Trestní právo č. 4/99, str. 17-19.

obecně prospěšných prací a umožnit mu tak odvrátit výkon trestu odnětí svobody.⁸⁸

Jiná situace nastává ve chvíli, kdy probíhá řízení o přeměně a rozhodnutí ještě není pravomocné. V tuto dobu nemůže nikdo bránit odsouzenému ve výkonu prací a to s ohledem na to, že naše právní úprava neumožňuje rozhodnutí o pozastavení výkonu. A vzhledem k tomu, že rozhodnutí o přeměně je účinné až po právní moci, může se stát, že než nabude toto rozhodnutí právní moci, bude mít odsouzený již celý trest vykonaný. Zde je nutné po právní moci rozhodnutí o přeměně rozhodnout podle analogie k § 38 dost. 2 tr.zák. o započítání vykonaného trestu obecně prospěšných prací.⁸⁹

5.9. Centrální evidence trestu obecně prospěšných prací

Jak již bylo řečeno trest obecně prospěšných prací bývá často soudem ukládán nevhodným pachatelům, např. recidivistům. Přičemž při opakovaném ukládání tohoto trestu soudy nezkoumají, zda takový trest byl již vykonán. Nebo nastane situace, které soud ani objektivně nemůže předejít, že je trest obecně prospěšných prací uložen dvěma soudy najednou ve stejnou dobu. Této situaci se nedá předejít z důvodu toho, že do rejstříku trestů se zapisují až pravomocně uložené tresty, tudíž přestože si soudce zkontroluje výpis z rejstříku trestů, neznamená to, že neexistuje ve stejnou dobu rozhodnutí ukládající stejný trest, jen je zatím nepravomocné.

Pravidlem se poté stává ukládání tohoto trestu nad maximální výměru stanovenou trestním zákonem v rozporu

⁸⁸ Drašík, A. – Hasch, A. – Kabátová, I.: K výkonu trestu obecně prospěšných prací. Trestní právo č. 4/99, str. 19-20.

⁸⁹ Drašík, A. – Hasch, K.: Ještě k výkonu trestu obecně prospěšných prací, Trestní právo č. 5/99, str.24.

s ustanovením §§ 36 a § 45a odst.1 tr.zák. Takové nezákonné trestní příkazy jsou pak rušeny Nejvyšším soudem na základě stížnosti pro porušení zákona, což znamená, díky zákazu reformace in peius, faktickou beztrestnost obviněného.⁹⁰

Možným řešením této situace by bylo zřízení centrální evidence výkonu trestu obecně prospěšných prací, kde by bylo možné zjistit nejen počet hodin pravomocně uložených, ale také počet hodin uložených trestním příkazem či rozsudkem, které ještě nenabýly právní moci. Bylo by vhodné také do této evidence zaznamenávat jak odsouzený dané tresty vykonával.

Tuto evidenci by mohlo vést ředitelství Probační a mediační služby, které by ji také stále aktualizovalo. Zrychlil by se tak tok informací a nemuselo by docházet k uložení vyšší výměry trestu, než je zákonem dovoleno a tím i k rušení nezákonných rozhodnutí na základě stížnosti pro porušení zákona.⁹¹

6. Nový trestního zákoník a novela trestního řádu

6.1. Nový trestní zákoník

Do konce roku 2009 platný trestní zákon č.140/1961 Sb., byl i přes značný počet novelizací ve své koncepci poznamenán politickoprávní doktrínou totalitního státu ovládaného komunistickou ideologií založenou na třídním pojetí, jejímž smyslem bylo potlačovat nepřátelské třídy a tržní pojetí ekonomiky. Všechny novelizace od roku 1989 reagovaly zejména na aktuální problémy, zpravidla bez konkrétního koncepčního zadání. Od roku 1998 se k aktuálním problémům přidala potřeba zajistit kompatibilitu našeho trestního práva s mezinárodními

⁹⁰ Háková, L. - Kotulan, P. – Rozum, J.: Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. Trestní práva č. 4/2005, str. 10.

⁹¹ Žatecká, E.: Poznatky z praxe probačních pracovníků (možné náměty de lege ferenda). Trestněprávní revue č. 6/2007, str. 183.

úmluvami a s Evropskou unií. Z těchto důvodů byla zhruba od roku 2000 snaha o vytvoření nového kodexu trestního práva.⁹²

Návrh nového trestního zákoníku byl Parlamentem ČR projednáván již několikrát. V letech 2004 až 2006 jako sněmovní tisk č.744. Tento návrh byl však v březnu roku 2006 zamítnut. Dne 25.2.2008 předložila vláda sněmovně návrh zákona jako tisk č.410/0. Návrh zákona byl schválen s pozměňovacími návrhy jak v Poslanecké sněmovně tak v Senátu. Prezident podepsal zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník 27.1.2009 s účinností od 1.1.2010.

V kontinentálním právu je trestní právo zpravidla upraveno v komplexní kodifikaci, nazývané trestní zákon či trestní zákoník. Současný platný trestní zákoník č.140/1961 Sb. není oproti tomu jediným zákonem, jež upravuje trestní ustanovení hmotněprávní povahy. V současnosti vedle trestního zákona platí i hmotněprávní úprava v zákoně č.165/1950 Sb., na ochranu míru; v zákoně č.184/1964 Sb., kterým se vylučuje promlčení trestního stíhání nejzávažnějších trestných činů proti míru, válečných trestných činů a trestných činů proti lidskosti, spáchaných ve prospěch nebo ve službách okupantů; v zákoně č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody; v zákoně č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci; v zákoně č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu; v zákoně č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě; atd. Nový trestní zákoník se snaží zahrnout co nejvíce hmotněprávní úpravy pouze do jedné komplexní kodifikace.⁹³

Nová kodifikace vychází z přesvědčení, že ochrany státního zřízení, práv a zájmů fyzických a právnických osob je třeba dosahovat především mimotrestními prostředky. Trestního práva

⁹² Důvodová zpráva k vládnímu návrhu na vydání zákona, trestní zákoník, č. 410.

⁹³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu na vydání zákona, trestní zákoník, č. 410.

by tedy mělo být využíváno až v případech, kdy jiné prostředky nestačí.⁹⁴

Jedním ze základních prvků nového trestního zákona je prevence. Významná úloha v prevenci je připisována územním společenstvím občanů, zájmovým sdružením občanů, církvím a dalším občanským strukturám. Prvky preventivního charakteru nalezneme zejména v odklonech, alternativních trestech a alternativních opatřeních, která mimo jiné kladou důraz na integraci pachatelů v jejich přirozeném sociálním prostředí, kdy je vyloučen kriminogenní vliv vězeňského prostředí a vězeňské subkultury.⁹⁵

Základní změnou oproti současné úpravě, kterou nový zákoník přináší, je dělení trestných činů. Trestné činy by se měly dělit na přečiny a zločiny. Přečiny měly být dle návrhu č. 410 všechny nedbalostní trestné činy a úmyslné trestné činy, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí sazby do 3 let, díky přijetí znění s pozměňovacími návrhy, se však horní hranice sazby zvyšuje na 5 let. Zločiny budou všechny trestné činy, které nejsou přečiny.

Zvlášť závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 10 let. (§ 14 z.č. 40/2009 Sb.) Toto dělení rozšíří prostor pro uplatnění alternativ a odklonů, a také se odrazí v trestním řízení, kde bude základem pro vytvoření různých typů řízení, vymezení řízení před samosoudcem, atd. Dá se tedy říci, že standardní trestní řízení bude konáno převážně u zločinů, u přečinů budou převažovat zjednodušené formy řízení.⁹⁶

Realizace trestní politiky by měla být zajišťována v souladu s principem humanismu, a měla by směřovat k sociální reintegraci

⁹⁴ Vejběrová, A.: Tresty v návrhu nového trestního zákona. Právní fórum č. 6/2006.

⁹⁵ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu na vydání zákona, trestní zákoník, č. 410.

⁹⁶ Fryšták, M. – Žatecká, E.: Trest obecně prospěšných prací z pohledu nového trestního zákoníku a případných změn dalších souvisejících předpisů. Trestní právo č. 9/2007, str.5.

pachatelů a zajistit přiměřenou satisfakci obětem trestných činů, z čehož vyplývá, že se nový zákoník více přiklání k principům restorativní justice. Ukládání trestních sankcí vychází ze zásady depenalizace, která se projevila ve formulaci nových alternativních trestů. Zároveň však dochází ke zpřísnění trestního postihu za některé zvláště závažné delikty.⁹⁷

Trestní sankce, které je možné uložit, jsou upraveny v hlavě V. trestního zákoníku. Trestními sankcemi jsou tresty a ochranná opatření. S ohledem na mezinárodní dohody a Ústavu nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce a jejich výkonem nesmí být ponížena lidská důstojnost.⁹⁸

U alternativních sankcí dochází k rozšíření o trest domácího vězení, peněžité trest je pozměněn tak, že jeho základem jsou denní pokuty a i trest obecně prospěšných prací je nově upraven. Ochranná opatření jsou rozšířena o detenci, která by měla společnost lépe chránit před psychopatickými zločinci.

Trest obecně prospěšných prací je v návrhu upraven hned čtyřmi paragrafy (§§ 62 – 65). Návrh mění výměru tohoto trestu a to ze současných 400 hodin na 300 hodin, čímž se přibližuje délce těchto trestů ve vyspělých evropských zemích. Možnost jeho uložení se omezuje na přečiny. Výkon obecně prospěšných prací bude založen na užší spolupráci obecních úřadů a Probační a mediační služby.

Na základě zkušeností z praxe, kdy je tento trest ukládán opakovaně i bez ohledu na to, že odsouzený předchozí trest obecně prospěšných prací mařil nebo ho řádně nevykonal, byl do § 62 návrhu zařazen odstavec 2, který zdůrazňuje, že v takových případech soud tento trest zpravidla neuloží. I když díky použití slova zpravidla není vyloučeno, že u recidivistů, kteří tento trest řádně nevykonali bude uložen znovu.

⁹⁷ Vejběrová, A.: Tresty v návrhu nového trestního zákona. Právní fórum č. 6/2006.

⁹⁸ Fryšták, M. – Žatecká, E.: Trest obecně prospěšných prací z pohledu nového trestního zákoníku a případných změn dalších souvisejících předpisů. Trestní právo č. 9/2007, str.5.

Možnost výkonu tohoto trestu je dále rozšířena díky vypuštění slova „obdobných“ v ustanovení § 62 odst. 3, čímž byla otevřena možnost výkonu i kvalifikovaných prací a nejen pouze prací obdobných pracím úklidovým a údržbářským.

U přeměny tohoto trestu na nepodmíněný trest odnětí svobody došlo k výrazné změně. Na rozdíl od současné úpravy kdy každé i jen započaté dvě hodiny nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítají za jeden den odnětí svobody, návrh v § 65 stanoví, že jedna i jen započatá neodpracovaná hodina tohoto trestu se přemění na jeden den odnětí svobody. V případech drobnějšího porušení režimu výkonu trestu se umožňuje, aby soud nepřistoupil k přeměně tohoto trestu na nepodmíněný trest odnětí svobody, ale obdobně jako u podmíněného odsouzení mu zpřísnil podmínky jeho dalšího výkonu.

Co se týče ustanovení o stanovisku pachatele a jeho zdravotní způsobilosti, které je upraveno v § 64, nový trestní zákoník přebírá současnou úpravu beze změny. Soud tedy i nadále jen přihlédne ke stanovisku a ke zdravotnímu stavu pachatele.⁹⁹

V § 65 nový trestní zákoník upravuje výkon trestu obecně prospěšných prací. Lhůta pro výkon trestu zůstává stejná tedy 1 rok s dvěmi výjimkami které se do doby nezapočítávají a to doba, po kterou nemohl trest OPP vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky, nebo byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody.

Podrobněji jsou upraveny podmínky pro přeměnu trestu na trest odnětí svobody oproti současné úpravě. Jestliže pachatel v době od odsouzení do skočení výkonu trestu OPP nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený

⁹⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu na vydání zákona, trestní zákoník, č. 410.

trest, může soud přeměnit a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest OPP nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a rozhodnout zároveň o způsobu jeho výkonu.

Novinkou je možnost soudu ponechat trest OPP v platnosti, i když byly splněny podmínky pro jeho přeměnu, a to vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného. Soud dokonce může prodloužit dobu výkonu tohoto trestu až o 6 měsíců, i když odsouzený zavinil příčinu k přeměně, ale stanovit nad ním dohled, nebo mu uložit přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti a nebo je-li odsouzený ve věku blízkém věku mladistvých uložit mu výchovné opatření.

V novém trestním zákoníku nalezneme také obdobu trestu obecně prospěšných prací a to v § 89, který upravuje zkušební dobu a přiměřená omezení a přiměřené povinnosti při podmíněném propuštění. Soud může uložit odsouzenému při podmíněném propuštění povinnost, aby vykonal práce ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí. Výkon těchto prací je stanoven ve výměře od 50 do 200 hodin.

6.2. Novela trestního řádu

Trestní právo hmotné, které je předmětem úpravy trestního zákoníku, se uplatňuje prostřednictvím trestního práva procesního, jehož normy upravují postup orgánů činných v trestním řízení o konkrétních spáchaných trestných činech tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.

Po roce 1989 v souvislosti se zásadními společenskými změnami bylo zřejmé, že původní podoba trestního řádu z roku 1961, i když ve své době byla poměrně progresivní, již v nových podmínkách demokratického právního státu a tržního hospodářství nemůže obstát. Pod tlakem okamžitých požadavků praxe, kdy nebylo možné přistoupit k okamžité rekonstrukci

trestního práva procesního, se přistoupilo pouze k novelám trestního řádu. Trestní řád tak byl v průběhu své účinnosti celkem 56krát novelizován, a z toho jen 9 novel se vztahuje k období před rokem 1989. V důsledku těchto četných novelizací byla narušena celková jednota pojetí trestního řádu. V platném trestním řádu se tak prolínají různá pojetí poznamenaná dobou vzniku.

Bohužel se nepodařilo společně s přijetím nového trestního zákoníku přijmout i nový trestní řád, a tak byly změny trestního řádu upraveny jen novelou a to zákonem č. 41/2009. Novela reaguje na nový trestní zákoník, a proto se zaměřuje zejména na ustanovení, která jsou nová či upravená.

Trest obecně prospěšných prací, tedy jeho výkon je upraven stále v §§ 335 – 340b tr.ř. a novelou byly dotčeny ustanovení § 336, 337, 338 a 340b. Novelou § 336 tr.ř. je svěřeno více pravomocí probačnímu úředníkovi. Předseda senátu již nezasílá opis vykonatelného rozhodnutí, kterým byl uložen trest OPP okresnímu soudu, v jehož obvodu má odsouzený trest vykonávat, ale přímo probačnímu úředníkovi, který poté podává návrh na okresní soud, jenž trest OPP uložit a to s ohledem na potřebu výkonu těchto prací v obvodu okresního soudu. Probační úředník při podání návrhu přihlíží k tomu, aby odsouzený trest vykonával co nejbližší místu, kde bydlí. Při stanovení druhu a místa výkonu OPP postupuje v součinnosti se střediskem Probační a mediační služby v obvodu soudu, ve kterém má být trest vykonán.

Tímto by se mělo ulevit soudům, protože již nebude povinností soudu zjišťovat potřeby těchto prací v obvodu, ale všechny podklady pro nařízení výkonu by již měly být obsaženy v návrhu, jenž na soud podá probační úředník, který díky bližší spolupráci s poskytovateli má jistě lepší přístup k informacím ohledně volných míst.

I projednání konkrétních podmínek výkonu trestu přešlo z obcí a institucí, u nichž mají být OPP vykonávány na probačního

úředníka. Tudíž odsouzený má povinnost dostavit se do 14 dnů od oznámení rozhodnutí o nařízení výkonu k probačnímu úředníkovi.

Velkou změnu je, že při výkonu trestu OPP již nevystupují dva soudy (soud, který trest uložil a soud, který výkon trestu nařídil), ale jen jeden, neboť nařízení výkonu trestu přešlo na soud, který trest OPP uložil.

O změně druhu a místa výkonu OPP rozhodne tedy okresní soud, který trest OPP uložil, na návrh odsouzeného nebo probačního úředníka provádějícího kontrolu nad výkonem trestu. O tomto rozhodnutí vyrozumí soud po nabytí jeho právní moci středisko Probační a mediační služby v obvodu okresního soudu, ve kterém má být trest OPP nebo jeho zbytek vykonán.

Probační úředník je nově zahrnut i do § 337 tr.ř., kde vystupuje vedle obecního úřadu nebo instituce, u nichž jsou OPP vykonávány, a má povinnost bezodkladně sdělit soudu, který výkon trestu nařídil neplnění povinností odsouzeným, nebo když bez závažného důvodu odsouzený poruší sjednané podmínky výkonu, zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest nebo jinak maří výkon tohoto trestu.

Vzhledem k tomu, že návrh na nařízení výkonu trestu OPP obsahující určení místa a druhu práce podává k soudu probační úředník, mění se povinnost sdělovat své požadavky na výkon OPP obecního úřadu a institucí, u nichž jsou OPP vykonávány tak, že od 1. ledna 2010 tyto požadavky budou sdělovat přímo probačnímu úředníkovi nikoli soudu. Probační úředník informuje soud na jeho žádost o potřebě OPP v požadovaném obvodu. (§§ 335 – 340b z.č. 141/1961 Sb. po novele z.č. 41/2009 Sb.)

Pro zjednodušení přístupu k informacím ohledně potřeby OPP a volných místech by v budoucnu měla vzniknout elektronická databáze, kterou bude spravovat středisko Probační a mediační služby.

V současné době Ministerstvo spravedlnosti ČR dopracovává věcný záměr zákona o trestním řízení soudním. Nový věcný záměr nahrazuje původní věcný záměr schválený

usnesením vlády č. 362 ze dne 30.3.2005 a reaguje tím na celosvětové moderní trendy trestního práva procesního a zakotvuje do trestního práva procesního nové instituty umožňující zrychlení a zefektivnění trestního řízení.

Tento záměr vychází ze zhodnocení účinnosti dosavadních základních předpisů, přihlíží k vývoji právní praxe zejména v evropských zemích s rozvinutým demokratickým systémem, reflektuje změny v ostatních právních oblastech a navazuje na nový trestní zákoník.

Zásady vyjádřené v návrhu věcného záměru respektují také návaznost na historický vývoj, tradice a zkušenosti československé a středoevropské právní kultury a odstraňují z trestního práva procesního ČR všechny prvky, které byly nadměrně poplatné ideologickým a politickým postulátům socialistického období našeho státu.¹⁰⁰

Moderní koncepce trestní politiky vychází důsledně z ideje, že je lépe trestné činnosti předcházet, než ji trestat, proto nový trestní řád bude vytvářet dostatečné předpoklady pro preventivní působení např. tím, že hlavní líčení se bude konat zásadně veřejně a bude prováděno tak, aby výchovně působilo nejen na obviněného, ale i na širokou veřejnost, a to i za pomoci součinnosti se zájmovými sdruženími občanů a dalšími subjekty podílejícími se na trestních řízeních.

Hlavními požadavky na nový trestní řád byly: 1) zrychlit trestní řízení ve všech jeho stádiích tak, aby bylo zajištěno provedení řízení až do vynesení konečného rozhodnutí v co nejkratší době, 2) posílit význam stádia řízení před soudem na úkor přípravného řízení s přihlédnutím k požadavku, aby osoba, proti níž se trestní řízení vede, nebyla zjevně nedůvodně stíhána nebo nedůvodně stavěna před soud, 3) posílit postavení státního zástupce při výkonu dozoru v přípravném řízení a při rozhodování v tomto stádiu řízení, 4) výrazně zvýšit aktivitu procesních stran

¹⁰⁰ Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád), internetový zdroj: <http://portal.justice.cz>

v řízení před soudem, 5) stanovit procesní odpovědnost státního zástupce za neprovedení důkazů v potřebném rozsahu prokazujících vinu obžalovaného v řízení před soudem a za neprokázání všech znaků trestného činu, 6) náležitě chránit práva poškozeného, především možnost účinného výkonu jeho procesních práv a dosažení náhrady škody a vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení, 7) v oblasti řádných a mimořádných opravných prostředků dokončit jejich reformu tak, aby zajišťovaly v potřebném rozsahu nápravu podstatných vad rozhodnutí i řízení jim předcházejícího, jakož i sjednocování judikatury soudů a náležité ovlivňování praxe ostatních orgánů činných v trestním řízení.¹⁰¹

V záměru jsou upraveny zvláštní způsoby řízení a odklony, čímž navazuje na nový trestní zákoník, který se více zaměřuje, oproti současné úpravě, na alternativní způsoby řešení trestních věcí. Mezi zvláštní způsoby řízení patří: řízení proti mladistvým, řízení proti uprchlému, řízení po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu. Mezi odklony by mělo patřit: řízení o podmíněném zastavení trestního stíhání, řízení o podmíněném zastavení trestního stíhání s dohledem, řízení o narovnání a řízení o návrhu státního zástupce na schválení dohody o vině a trestu nebo o prohlášení viny.¹⁰²

V rámci odklonů bude možno ukládat více druhů přiměřených omezení a povinností než podle platné právní úpravy. Zejména u podmíněného zastavení trestního stíhání a podmíněného zastavení trestního stíhání s dohledem bude možné přijmout závazek obviněného na odpracování určitého počtu hodin prospěšných prací, které jsou obdobou obecně prospěšných prací. Tyto práce vykonávané ve prospěch obcí, státních nebo jiných

¹⁰¹ Předkládací zpráva k věcnému záměru trestního řádu, internetový zdroj: <http://portal.justice.cz>

¹⁰² V současné době Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR projednává jako sněmovní tisk č.574 novelu trestního řádu, která zavádí do našeho trestního práva dohodu o vině a trestu.

obecně prospěšných institucí jsou upraveny v § 89 nového trestního zákoníku.

Výkon rozhodnutí bude i nadále v působnosti soudu, s výjimkou některých rozhodnutí státního zástupce nebo policejního orgánu, kterými se ukládá určitá povinnost nebo omezení. Rozhodování ve vykonávacím řízení bude zásadně svěřeno vyšším soudní úředníkům a asistentům, popř. půjde-li o rozhodnutí státního zástupce, i vyšším úředníkům státního zastupitelství a asistentům

Ustanovení výkonu rozhodnutí přejímají současnou právní úpravu až na úpravu výkonu nových trestů, které do trestního práva zavedl nový trestní zákoník.¹⁰³

6.3. Přínos nového trestního zákoníku a novely trestního řádu

Důvody proč byl do našeho právního řádu zaveden trest obecně prospěšných prací byly vyjmenovány v důvodové zprávě k zákonu č.152/1996, patří mezi ně nepřepřehování věznic vězni s krátkodobými tresty, individualizování trestního postihu, řešení přetížení soudů, ukládání u trestných činů menší nebezpečnosti pro společnost a pozitivní motivace pachatele.

V průběhu praxe vycházely najevo problémy, které vznikaly v souvislosti s ukládáním či výkonem tohoto trestu. Proto již od počátku byly snahy o novelizaci tohoto trestu. K první došlo v roce 2001, přesto úpravy byly nedostačující a proto odborná veřejnost doufala ve výraznější změny, které měl přinést nový trestní zákoník. Hlavními problémy bylo nevhodné nastavení horní hranice sazby u trestných činů, za které je možné uložit trest obecně prospěšných prací, horní hranice sazby samotného trestu

¹⁰³ Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád), internetový zdroj: <http://portal.justice.cz>

400 hodin, ukládání tohoto trestu recidivistům, kteří již dříve tento trest nevykonali, ukládání tohoto trestu naráz více soudy, díky nemožnosti zjistit, zda-li trest obecně prospěšných prací v právě probíhajícím řízení neukládá i jiný soud, nevyžadování souhlasu pachatele, nulová speciální úprava odpovědnosti za škodu, atd.

Bohužel nový trestní zákoník většinu problémů nevyřešil. U některých byla snaha, která však zůstala na půl cesty. Vráťme-li se k důvodům zavedení tohoto trestu do našeho právního řádu, je jasné, že se očekávaný výsledek nedostavil. Ohledně úlevy věznicím od krátkodobých trestů se nedá říci, že by trest OPP přinesl výrazné zlepšení. Vzhledem k ukládání tohoto trestu nevhodným pachatelům dochází jen k odsunu krátkodobého trestu odnětí svobody, ke kterému po přeměně trestu OPP dojde. Co se týče úlevy soudům, zejména soudcům, je otázkou zda-li tím, že soudci ve zkráceném řízení trestním příkazem ukládají zejména trest OPP a tím získají více času na obtížnější kauzy, u kterých musí proběhnout hlavní líčení, je naplněna i účelnost trestu OPP, jenž je ukládán bez předjednání a i pachatelům, kteří nemají zájem o tento trest a proto ho také zpravidla nevykonají. Na to navazuje i pozitivní motivace pachatelů, která nemůže být naplněna, jestliže s ním není projednáno, zda-li souhlasí s uložením trestu OPP.

Co se týče problémů s uplatňováním trestu OPP podle ještě platného trestního zákona, nový trestní zákoník vyřešení nepřinesl. Přestože v původním návrhu trestního zákoníku (sněmovní tisk č.410) bylo uvedeno, že trest OPP bude možné ukládat jen za přečiny, u kterých byla stanovena horní hranice sazby na 3 roky, díky přijetí návrhu s pozměňujícími návrhy (sněmovní tisk č.410/3), který zvýšil horní hranici sazby u přečinů na 5 let, zůstává problém s přílišnou mírností trestu OPP u trestných činů, u kterých by pachateli jinak hrozil trest odnětí svobody 5 let. Při bližším pohledu na zvláštní část nového trestního zákona zjistíme, že je šitý na původní verzi, kdy přečiny měly být jen do 3 let. Počet trestných činů, za které bude možné

od 1.1.2010 uložit trest OPP značně narostl. Takže důvod ukládání tohoto trestu u trestných činů menší nebezpečnosti, tak jak byl původně zamýšlen není naplněn. Podle nového trestního zákoníku je možné uložit trest OPP např. i za znásilnění; zneužití dítěte k výrobě pornografie; vydírání; omezování domovní svobody; násilí proti orgánu veřejné moci či násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci. Myslím, že u těchto trestných činů nemůžeme mluvit o jejich malé nebezpečnosti pro společnost.

Výtka týkající se vysoké horní sazby u přečinů tedy zůstává. I přesto že byl změněn vzorec pro přepočtení neodpracovaných hodin na dny odnětí svobody, kdy i jen započatá jedna hodina nevykonaného trestu se počítá za jeden den odnětí svobody, vzhledem k tomu, že byla snížena horní hranice sazby u trestu OPP ze 400 hodin na 300, dostáváme se i po změně přepočtu nanejvýš na 300 dnů odnětí svobody, což je s přečiny se sazbou např. 3 až 5 let ve výrazném nepoměru. Naplnění účelu trestu za těchto podmínek je otázkou.

Přínosem nového trestního zákoníku a novely trestního řádu je určitě rozšíření druhu prací o kvalifikované práce. V současnosti OPP spočívaly zejména v úklidových, údržbářských a jim obdobných pracích. Od ledna 2010 tedy již bude možné využít odborně vzdělané odsouzené na kvalifikovanou práci, což bude přínosem nejen pro samotného odsouzeného, ale díky tomuto mohou přibýt i noví poskytovatelé, kteří nemohli nabídnout úklidové a podobné práce.

Dalším přínosem je podrobnější úprava podmínek, za kterých je možné trest OPP přeměnit na trest odnětí svobody. V současnosti byly některé podmínky přeměny upraveny pouze judikáty. V zákonných ustanoveních řešících přeměnu trestu OPP tedy od 1. ledna 2010 máme upravenou jak přeměnu pro nevykonání prací v roční lhůtě tak i přeměnu během této roční lhůty, což bylo za platné úpravy několikrát řešeno Nejvyšším soudem, zda-li je možné přeměnit trest OPP na trest odnětí svobody již během roční lhůty určené k výkonu tohoto trestu.

K přeměně dokonce může dojít již v první stanovené lhůtě, kterou je 14 dní na dostavení se k probačnímu úředníkovi od rozhodnutí o nařízení výkonu tohoto trestu, což při platné úpravě také bylo problémem, zda-li již za nesplnění této povinnosti je možná přeměna. V ustanovení § 65 odst. 2 tr.zák. je uvedeno, že již od odsouzení při vyhýbání se nástupu výkonu trestu je možné trest přeměnit na trest odnětí svobody.

7. Závěr

Celá Evropa se stále potýká s nárůstem kriminality, jak tradiční (násilná trestná činnost, drobná trestná činnost, trestné činy proti majetku, atd.), tak novodobé související s novými druhy kriminality, jako je trestná činnost spojená s drogovou závislostí, kriminalita životního prostředí, počítačová kriminalita, atd. S tímto nárůstem roste také tlak na celý justiční systém, který se snaží nalézat nová možná řešení. Jednou z možností se ukázalo být alternativní řešení trestních věcí, a v rámci přeplněných věznic hlavně alternativní tresty nespojené s odnětím svobody.

Dosavadní zkušenosti svědčí tedy o tom, že existují v zásadě tři způsoby, jak reagovat na problémy spojené s přetížením trestní justice. Prvním je zvýšení kapacity justičního systému navýšením počtu soudců, aby odpovídala rostoucí kriminalitě. Druhým způsobem je pak snížení počtu věcí projednávaných před soudy, a to rozšířením možností využití odklonů od standardního řízení před soudem a zaváděním alternativních zjednodušených typů řízení. Třetím způsobem je pak využívání alternativních trestů nespojených s odnětím svobody.

Těmto problémům a otázkám dalšího vývoje trestní justice se nevyhnula ani Česká republika. Podle vzoru západní Evropy se začaly po roce 1990 zavádět do našeho právního řádu alternativní možnosti řešení trestních věcí a také alternativní tresty. Práce se zaměřila na jeden z těchto alternativních trestů a to trest obecně prospěšných prací, jenž byl do trestního zákona zaveden zákonem č. 152/1995 Sb.

Přes počáteční problémy se zaváděním tohoto trestu, jež spočívaly především v nepřipravenosti subjektů vystupujících v rámci výkonu a dohledu, se podařilo tento trest dobře začlenit do našeho právního řádu a v současnosti je jedním z nejužívanějších trestů.

Bohužel i přes všeobecnou oblibu tohoto trestu, zejména mezi soudci, kteří jej mohou ukládat trestním příkazem v rámci zkráceného řízení, není aplikace tohoto trestu bez problémů. V průběhu 13 let, kdy byl tento trest ukládán, vznikaly postupně problémy při praktické realizaci. Některé byly již odstraněny například novelou z roku 2001, ale některé stále zůstávají a zdá se, že nebudou odstraněny ani rekodifikací trestního zákona a trestního řádu.

Výtky často směřují k příliš širokému spektru trestných činů, za které může být trest obecně prospěšných prací uložen. V západní Evropě je tento trest využíván především pro nahrazení trestu odnětí svobody u krátkodobých trestů, např. 6 měsíců či do jednoho roku. Naše úprava stanoví horní hranici sazby odnětí svobody 5 let u trestných činů, za které je možné uložit trest OPP, se mi zdá být příliš vysoká. Je otázkou, zda-li je trest OPP u trestných činů, kde je sazba např. 3 – 5 let účelným trestem. Vzhledem k tomu, že velmi mírný trest nenaplňuje účel trestu z pohledu výchovného, není správné, že se s touto nepřiměřenou mírností můžeme setkat u trestu OPP.

Přestože v původním znění návrhu trestního zákona byla hranice horní sazby u trestných činů, za které je možné uložit trest OPP tři roky, v konečném a přijatém znění nový trestní zákon přebírá úpravu současnou.

Se shora uvedeným rozpětím sazby nekoresponduje ani sazba trestu obecně prospěšných prací, kde horní hranice je 400 hodin. I při uložení 400 hodin tohoto trestu, se při přeměně na trest odnětí svobody dostáváme na 200 dnů, což u trestných činů, kde pachateli hrozil trest odnětí svobody 5 let, zdá být nepřiměřené a nenaplňující účel trestu. Naopak dochází ze strany odsouzených k častému zneužívání tohoto trestu právě ke snížení počtu dnů odnětí svobody, kdy již předem vědí, že trest obecně prospěšných prací nevykonají, jen si tím zkrátí pobyt ve věznici. Což je v rozporu se základním požadavkem na alternativní tresty,

kterým je snížení počtu vězňů s krátkodobými tresty odnětí svobody.

Z praxe zněly ovšem i opačné hlasy, zejména ze strany probační služby, která prosazovala snížení horní hranice sazby u trestu obecně prospěšných prací ze 400 hodin, s odůvodněním, že jedná-li se o odsouzeného, který pracuje na plný úvazek, je skoro nemožné vykonat 400 hodin během jednoho roku ve svém volném čase. Tyto hlasy byly vyslyšeny a návrh nového zákoníku snižuje horní hranici sazby ze 400 hodin na 300 hodin, dle vzoru západních států. Je pravdou, že většina západních států má horní hranici sazby nižší než máme v současnosti my, ale musím opět připomenout, že v těchto státech se trest obecně prospěšných prací ukládá za trestné činy, kde je minimální nebezpečnost pro společnost a kde pachatelům hrozí jen velmi krátké tresty odnětí svobody. Podle mne by bylo vhodnější při zachování horní hranice sazby odnětí svobody 5 let u trestných činů, za které je možné uložit trest obecně prospěšných prací, horní hranici sazby tohoto trestu zvýšit např. na 700 hodin a prodloužit lhůtu pro výkon trestu např. na 2 roky.

Nový trestní zákon se snaží alespoň trochu vykompenzovat snížení horní hranice sazby na 300 hodin tím, že mění přepočtení hodin na dny odnětí svobody v rámci přeměny trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody, tak že za každou i započatou hodinu bude odsouzenému uložen jeden den odnětí svobody, z čehož plyne, že když odsouzený nevykoná z uloženého trestu ani jednu hodinu, bude mu uložen trest odnětí svobody ve výměře 300 dnů, což je více než při současné platné úpravě, ale přesto ohledem na trest odnětí svobody až ve výši 5 let, který by jinak pachateli hrozil je to nedostačující.

Nový trestní zákoník neukončí ani snahy o začlenění souhlasu obviněného s trestem obecně prospěšných prací do zákona, protože přebírá úpravu současnou a zachovává tedy pouze stanovisko pachatele, ke kterému by měl soud přihlídnout. Přestože je v platné úpravě začleněno stanovisko pachatele

k tomuto trestu, myslím si, že je to nedostatečné, i s ohledem na to, že se často v praxi stává, že stanovisko není zjištěno, či i přes negativní stanovisko je tento trest uložen. Ve většině států, kde je možné trest obecně prospěšných prací uložit, je nutnou podmínkou uložení tohoto trestu vyslovení souhlasu obviněného. Se souhlasem je především spojován pozitivní přístup obviněného k trestu a k celkové nápravě. Zatímco u nás i díky nepředjednání uložení tohoto trestu, často dochází buďto přímo ke zneužívání trestu obecně prospěšných prací nebo k neochotě tento trest vykonat např. i z důvodu, že se odsouzenému může zdát tento trest nepřiměřený, s ohledem na jeho výkon ve společnosti v blízkosti bydliště.

Závěrem se dá říci, že tento alternativní trest naplňuje účel trestu u odsouzených, kteří chtějí tento trest vykonat, a vidí v něm ústupek společnosti, za což jsou vděční, u trestných činů s nižší horní hranicí sazby odnětí svobody (např. do 1 roku). Většinou by se mělo jednat o prvotrestané za trestné činy s malou nebezpečností pro společnost. U těchto odsouzených se plně uplatní výhody tohoto alternativního trestu, jako je nevytržení ze společnosti a z rodinných a pracovních vazeb, jednodušší resocializace, vyhnutí se devastujícímu vlivu vězeňského prostředí, atd. A u těchto pachatelů bude trest OPP naplňovat účel trestu.

Bohužel u zbytku odsouzených se kladná očekávání nenaplnila. Nedošlo k radikálnímu snížení vězeňské populace s krátkodobými tresty, spíše se jedná o posun nástupu do výkonu trestu odnětí svobody až po přeměně nevykonaného trestu OPP. Často u těchto odsouzených nedochází k naplnění účelu trestu, což špatně vnímá i společnost, které se tento trest zdá ve většině případů nepřiměřený, s ohledem na trestné činy, za které může být uložen.

Myslím si, že do budoucna budou nutné další změny institutu obecně prospěšných prací, vzhledem k tomu, že nový trestní zákoník některé problémy nevyřešil. Bylo by vhodné zavést

evidenci těchto trestů, aby nedocházelo ke zbytečnému dvojímu ukládání trestu OPP, dodržovat předjednání uložení tohoto trestu, zavést souhlas obviněného, ukončit benevolenci soudů ohledně přeměny tohoto trestu na trest odnětí svobody, kdy je odsouzenému ponechávána lhůta k vykonání i po skončení roční zákonné lhůty, zúžit spektrum trestných činů, za které je možné uložit tento trest nebo zvýšit sazbu u trestu OPP a prodloužit lhůtu pro výkon a upravit odpovědnost za škodu způsobenou v rámci výkonu tohoto trestu. Podaří-li se odstranit většinu těchto problémů stane se trest obecně prospěšných prací účelným a odstrašujícím trestem, a nebude jen lehčí náhražkou trestu odnětí svobody.

8. Prameny

Monografie

- Novotný, O. – Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část I. 5. přepracované vydání ASPI, Praha 2007
- Císařová, D. a kol.: Trestní právo procesní. 4 aktualizované vydání. Linde, Praha 2006
- Sotolář, A. - Púry, F. - Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C.H.Beck, Praha 2000
- Wegener, H.: Obecně prospěšné práce ve Spolkové republice Německo; in Rizman, S. a kol.: K vybraným otázkám novel trestních kodexů. Praha 1996
- Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář – díl II., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2008
- Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář – díl I., 6.vydání. C.H.Beck, Praha 2004
- Větrovec, V. a kol.: Zákon o probaci a mediaci – komentář. Eurolex Bohemia 2002

Časopisy

- Trestní právo :
- č. 4/1999 Draštík, A. – Hasch., K. – Kabátová, I.: K výkonu trestu obecně prospěšných prací
- č. 4/2005 Háková, L. – Kotulan, P. – Rozum, J.: Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací
- č. 5/2006 Barbořík, M.: Trest obecně prospěšných prací – aktuální problémy a jejich řešení
- č. 9/2007 Fryšták, M. – Žatecká, E.: Trest obecně prospěšných prací z pohledu nového trestního zákoníku

- Trestněprávní revue:
- č. 7/2003 Urbánek, J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice
- č. 6/2007 Žatecká, E.: Poznatky z praxe probačních pracovníků (možné náměty de lege ferenda)

- Právní praxe:
- č. 7/1996 Winterová, A. a kol.: K výkonu alternativních trestů
- č. 7/1996 Vanduchová, M.: K novému trestu obecně prospěšných prací
- č. 4/1998 Kotulan, P.: K pojmu obecné prospěšnosti při ukládání trestu obecně prospěšných prací
- č. 4/1998 Hanák, V.: Sazba trestu obecně prospěšných prací a jeho přeměna v trest odnětí svobody

- Právní fórum:
- č. 6/2006 Vejběřová, A.: Tresty v návrhu nového trestního zákona

- Prokuratura:
- č. 2/1989 Karabec, Z.: Veřejně prospěšné práce jako alternativa k trestu odnětí svobody

Internetové zdroje (dostupnost ověřena k datu 30.6.2009)

- Rezoluce Rady Evropy R (76) 10.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=663981&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>
- Rezoluce Rady Evropy R (65) 1.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=636167&Site=COE&Ba>

[ckColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](#)

- Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí.
<http://spj.cz/opp/vykon/clanek02.html>
- Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád).
<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>
- Předkládací zpráva zákona o trestním řízení soudním.
<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>
- Koncepce reformy justice 2008 až 2010.
<http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=4977&d=281665>
- sněmovní tisk č.574.
http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?F=H&PT=U&dx=1&o=5&na=&T=574&ZA=&f_N=on&f_I=on&f_U=on&f_S=on&f_Z=on&f_P=on&f_R=on&f_V=on&f_O=on&ra=20

Ostatní

- Karabec, Z. a kol.: Krátkodobé tresty odnětí svobody. Závěrečná studie z výzkumu. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2000
- Karabec, Z. (ed.): Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003
- Zvekic, U. – Harris, R.: Probace – poznatky ze zahraničí. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2002
- Žižka, J.: Zdokonalování implementace Evropských pravidel o alternativních trestech a opatřeních. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003

- Metodický standard činnosti PMS v oblasti trestu obecně prospěšných prací. PMS ČR 2003
- Příručka pro poskytovatele obecně prospěšných prací, PMS ČR
- Barbořík, M.: Trest obecně prospěšných prací. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Praha 2003
- Důvodová zpráva k z.č. 152/1995 Sb.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb.
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu na vydání zákona, trestní zákoník, č. 410